

Krigsminner 1940–1945

fortalt av
Torleif Markussen

Første nærkontakt

Min første nærkontakt med tyskerne var ut på senhøsten 1940. Jeg gikk en tur sørover Tromsøya sammen med en kamerat som het Sigmund. Vi tok inn på en kafe som het Sørmarkafeen for å ta oss en kopp kaffe, og se om vi traff noen venner. Det var ikke mange folk der, men det satt to litt eldre par og drakk kaffe og pratet. Vi kjøpte kaffe og satte oss ned i nærheten.

En stund senere kom det en mengde unge tyskere, og det så ut som dem eide kafeen. Dem satte en del bord sammen, og plasserte seg midt på gulvet. I et rum ved siden av, satt det noen, men jeg så ikke hvem det var.

Sigmund og mig blev enige om å drikke opp kaffen og gå, da vi la merke til at en av tyskerne blev interessert i en av damene ved bordet, rett overfor oss, hvor de fire satt. Hun var ganske bra å se på, med lyst hår. Jeg så at hun blev oppmerksom på at tyskeren vinket og blinket til henne, og hun smilte oppfordrende tilbake. Jeg kjente henne igjen som en som var lett på tråden. Dette forgikk en stund, men mannen hennes la ikke merke til det før tyskeren gikk bort til hans kone, og la armen om henne og kysset henne. Hennes mann reiste sig opp og skjøv tyskeren unna. Tyskeren ropte ett eller annet som jeg ikke forstod, og da kom hele gjenget med tyskere for å ta mannen. Han var ingen smågutt, så han slo godt omkring sig.

Da ser jeg tyskeren som hadde kysset fruene ta en tomflaske å gå bak mannen, og løfte den for slag i bakhodet. Jeg kunne ikke sitte å se på, og spratt opp av stolen og nådde tyskeren før slaget falt. Tyskeren skrek som en stukken gris, og dermed slapp dem mannen, og hele flokken kastet sig over mig. Dem var så mange at det var ikke mulig for mig å slå, men dem både sparket og slo. Jeg så i et glimt en stol som blev løftet for å slå mig, men da ser jeg Sigmund tar stolen fra tyskeren. Det var det eneste jeg så utenom tyske armer og bein med fryktelige rop. Jeg blev da holdt fast, for å få mig ned på gulvet, men jeg klarte å holde mig på benene, selv om dem greide å bøye mig ned, og da sparket dem efter ansiktet mitt. Jeg tok tak i en faen som sparket mig, og løftet han opp, men da hang det et par andre på han igjen, så det blev til at de som var bak greide å holde mig fast.

Da stilte denne tyskeren som jeg hadde tatt flasken fra, sig rett foran mig å begynte å slå. Jeg kunne ikke gjøre annet enn å prøve å snu hodet efter som slagene kom, og det var mange. Jeg kjente at grepet bak ryggen min løsnet en del, og da stakk sinnet i mig. Jeg rev mig løs, og han som stod foran og slo hadde vel ikke regnet med dette. Han snudde og sprang inn over rommet, og jeg efter. Jeg nådde han igjen og tok et kraftig grep om nakken på ham. Han skrek igjen, og jeg forundret mig over at de andre ikke kom, da jeg hørte en myndig tysk ordre bak mig. Jeg snudde mig om, og der sto en tysk offiser, med en stor pistol rettet mot mig.

Jeg var jo så forslått og blodig i øinene at pistolen så ekstra stor ut. Han sa meget til mig som jeg ikke forsto, men det lille jeg kunne se, så var han ikke sint. Da ropte en annen nordmann fra det andre rommet, at han sier du skal ta klærne dine å gå hjem før feldtgendarmene kommer. Jeg ser at Sigurd kommer med klærne våre, og han hadde også fått en blodnase, men han smilte da. Vi gikk ut bakveien og grynnet i snyen på en vei som ikke var ploget, så feldtgendarmene kunne ikke kjøre etter oss. Vi så dem heller ikke. Vi vasket oss i sneen, og jeg kjente etter at alt var helt, men det var vanskelig å se for begge øynene var hovne og nydelig blå, og store blomkålører. Vi grynnet i sneen hjemover og pratet om hvem offiseren var. Sigmund hadde sett han i døren til det andre rommet, så han hadde nok sett kampen og var overbevist om at jeg var uskyldig. Hadde jeg ikke tatt den flasken som tyskeren skulle slå med, så kunne det ha fått alvorlige følger for nordmannen. Da jeg kom hjem, trodde min kone at jeg var blitt overkjørt av en tanks.

En uke efter, hadde jeg fått et mer normalt utseende, og sto utenfor brannstasjonen og trakk litt frisk luft. Da så jeg en tysk soldat og en jente som kom oppover bakken, arm i arm. Jeg kjente igjen tyskeren som han som hadde stått foran og slo mig den kvelden på kafeen. Jeg ventet til dem var rett foran mig, så gikk jeg ut i gaten mot dem. Tyskeren kjente mig igjen, han slapp piken og sprang nedover bakken som om han hadde sett djevelen med blå øine og blomkålører. Jenta så forskrekket på mig, og sprang oppover bakken. Jeg var fornøyd med dette, for hadde jeg gått til angrep på en tysk soldat, så hadde det gått verre med mig.

En ting var jeg glad for, og det var at det var Sigmund som var med mig, og heldigvis ikke Sivert, en annen kamerat, for da hadde det blitt mannefall på kafeen med de kreftene Sivert hadde. Han er venstrehendt, og den venstreslegga hans var det ikke mange som sto for, så tyskerne var heldige den gangen.

I fangeleiren

Som fange på Sydspissen fangeleir, blev jeg satt igang med å bære stein på bærebærer fra ei steinur borte i Tromsdalen, Nærmere bestemt "Krøkebørsletta", som skulle bli den nye fangeleiren. Vi som var de yngste måtte marsjere fra Sydspissen til Tromsdalen når det ikke var plass på lastebilen, og det var en strekning på ca.18 km. og tilbake igjen om kvelden, etter arbeid med steinbæring og jordgreving.

Det hendte også at vi yngre blev utkommandert, etter mat om kvelden, til lossing av sementbåter sammens med russiske fanger. Vi blev da kjørt med lastebiler frem og tilbake til leiren, og da måtte vi vaske oss, og klærne som var full av sement måtte være ren til morgenen kl. 0600, når vi måtte stille på linjen.

Dette var hardt, særlig når vi fikk lite mat, som besto av to tørre brødsiver og kaffeerstatning godt utblandet om morgenen, kålsuppe til middag, og til kvelds var det samme som om morgenen. Dette var ikke noget å bli feit av.

Russerne hadde det enda værre. Dette varte noen uker, i hvertfall for mig.

Det var lørdag, og det pøsregnet, og ved oppstilling kl. 0600 blev alle søkkvåte, selv vaktene som var i uniform, måtte inn og skifte. Det ble gitt ordre om at vi skulle vaske brakken og lufte sengeklærne, og stille opp i gangen på brakken for inspeksjon etterpå, da det ikke blev noget arbeide på Krøkebørsletta den dagen.

Fangene blev jo glad, og jobbet med regjeringen, først i kabinene, så gangene, derefter oss selv. Det var nok med bare å stikke hodet utfor gangdøren, så blev du spylt ren av regnet. Så var det oppstilling i gangen, og to vakter samt kommandanten kom godt klædd i regnhyre og så på kabinene om sengerne lå i "givakt", og var det en krøll på et teppe, så blev alle sengerne i den kabinen revet ned på gulvet. Det hjalp ikke at fangene stod med nyspylt og nygreidd attoversveis. Alle fangene blev jaget inn på sine kabiner, for å være der til det var middag, Kålsuppe.

Mens vi satt der og filosoferte, sluttet det å regne, og vi tenkte at når vi har fått i oss kålsuppen, så blir det vel marsj til Krøkebørsletta. Da hørte vi at det kom en vakt med tunge skritt og ropte: "Markos-Markos." Han stoppet utfor vår kabin nr.18, og sparket opp døren. Vi spratt opp, og kabinsjefen ropte:

"Achtung", og meldte hvor mange vi var der inne, og sa at det var ingen som hette Markos der inne, men en som het Markussen. Ja, sa vakt, og bad mig komme ut. Jeg tenkte "hva er det nu?". Jeg prøvde å gå i takt, men jeg greidde ikke å trampe så høyt som han med jernhælene.

Ut på trappen så jeg at både kommandanten og vaktene stod i stram givakt, og foran dem stod en høitstående marineoffiser. Jeg tenkte igjen hva dette var, og rette meg opp i min fulle høide, 1,75m. på strøpelesten, og sa "Javel, Markussen her". Marine-offiseren snudde sig til mig, og spurte på godt norsk om jeg kunne hjelpe dem på "marinefunkstelle". En vannhydrant var sprunget sund, og hele anlegget var fritt for vann. Han sa at han hadde ringt til vannverket, og her sa sjefen, Finn Jacobsen, at dem hadde en rørlegger som kunne gjøre dette, men han hadde gestapo tatt og var på Sydspissen, så nu kom han og spurte om jeg ville gjøre dette.

"Ja", sa jeg, henrykt over brudd i rutinen, og dermed marsjerte jeg ved hans side ut porten, hvor to vakter stod i stram givakt, og jeg nikket til begge sider, som om det var jeg som var offiser. Det var sluttet å regne, så vi marsjerte, et-to, et-to, og gjett om jeg holdt takten, men jeg plystret ikke, for vi pratet om alt. Han spurte hvorfor jeg satt inne, og når jeg fortalte han at jeg var beskyldt for å ha radio og gevær, smilte han og ristet på hodet. Vi kom da opp til Marinefunkstellet, hvor jeg da stengte av vannet så vannflommen stoppet. Jeg stengte av for hydranten separat, og så åpnet jeg vannet for anlegget, og dermed fikk kokkene vann på kjøkkenet. Jeg kjente jo til denne spesielle ledningen, for det var jeg som monterte det, året før.

Da jeg var ferdig, kom offiseren som hentet mig og spurte om jeg hadde spist middag. "Nei", sa jeg, og han spurte hva vi skulle ha. "Vi skal ha kålsuppe", svarte jeg. Han sa: "kom med mig", og så marsjerte vi inn i brakka, hvor kokken hadde kjøkkenet. Han banket på døren og lukket opp, og da blev det liv der inne. Alt personalet spratt opp og stod i givakt, mens sjefskokken ropte "Achtung", og meldte av hvor mange som var der inne. "Min" offiser gav ordre om at jeg skulle få full middag, og derefter sitte der og vente. "Jawohl" kom det, og dermed blev jeg plassert ved et stort bord, og serveringen begynte. Det var svinestek, grønnsaker av alle sorter med "Becks-beer" og rødvin til.

Ja, dette var godt, og når "grisen" var spist opp, og "beer" og rødvin var tømt, da var jeg proppmett og mer eller mindre snytt, og ble sittende og ørte og gispe etter luft. Mens jeg satt der, og liksom så mannen med låen på veggen, kom dem frem med en stor porsjon mandelpudding og vaniljesaus samt en stor sigar. Jeg røykte ikke, så sigaren gjemte jeg til mine fangekamerater.

Efter en time kom offiseren inn og spurte om jeg hadde fått mat, og jeg fikk stammet frem et "Ja takk".

Nu hadde han skaffet en bil med privat sjåfør samt en vakt. Jeg skulle disponere bilen, og kjøre til byen å få fatt i det jeg skulle ha til reparasjonen, og dagen etter skulle jeg ta ut så mange av mine fangekamerater som jeg trengte for å grave opp hydranten.

Der satt jeg da i den fine bilen, med uniformert privatsjåfør, marinevakt og den tyske marinevimpel fremme på bilen. Det har vel aldri vært så mange som har gjort honnør for mig, for alle tyskerne vi kjørte forbi, stoppet og stod i stram givakt og gjorde honnør. Vi kjørte opp til vannverket, og tok ut en ny hydrant og verktøy, og varslet at det ble hentet neste morgen. Vi kjørte tilbake til fangeleiren, og her ble jeg mottatt av vaktene som en annen offiser.

Morgenen efter tok jeg ut fire av mine medfanger, og vi blev geleidet opp til marinefunkstellet og overlevert. Det hadde vært en tysk lastebil med marinesoldater og hentet hydranten og verktøyet. Oppgravingen av den gamle hydranten og nedsetting av den nye, gikk greitt, og da dette var ferdig, fikk vi mat og kaffe med sigaretter.

Efter dette blev jeg av vaktene i fangeleiren titulert som ingeniør, ja, det skulle ikke mere til.

Lettmatros

Gestapo hadde rekvirert en stor kutter som het "Terje Wiken", som blev benyttet til diverse frakter i distriktet. Her blev jeg, sammens med to medfanger kommandert ombord som lettmatros, og det var en fin jobb.

Vi blev sendt til Balsfjorden med båten for å hente gjerdestolper til fangeleiren Krøkebørsletta, og det gikk jo bra, for vi fikk nok mat, og de to vaktene som var med var greie karer, men de var ikke nogen sjømenn akkurat.

Da denne jobben var utført, skulle vi til Lyngen og hente bjørkeved. Det var ikke noget godt vær, og det blåste fra nord, så vi fikk en bra stamping nordover. Nord i Grøtsundet sa skipperen til mig at jeg måtte ta roret mens han gikk ned og spiste. En av vaktene skulle være i rorhuset med mig, mens den andre vakten skulle spise med dem. Jeg så på den stakkars vakten som stod i rorhuset og holdt seg fast. Han var grønn og hvit i ansiktet, og jeg så at han hadde det vondt, stakkars, og været blev ikke noget bedre. Jeg hadde min fulle hyre med å holde rattet som slo alle veier.

Stakkaren ved siden av mig ville kaste opp, og han forsøkte å komme sig til babord styrehusdør og få den opp, og det fikk han, men da blev båten plutselig kastet over til babord. Jeg fikk tak i bandolæret med det samme han falt ut, men jeg måtte holde rattet med høyre foten, så det var tungt, for han var jo som død. Jeg greidde så vidt å få han inn på rorhusgulvet da båten la sig til styrbord. Slik lå han og kastet opp, mens han seilet fra styrbord til babord på gulvet. Heldigvis hadde han geværet enda på ryggen. Jeg så skipperen komme over dekk og opp i styrhuset. Han så på vakten som lå der og sa at den andre vakten lå nede på dørken i lugaren. Jeg fortalte han hvad som hadde hendt, og sa at jeg kunne ikke la han gå på havet, for det første så var dette en grei vakt, og dessuten ville gestapo si at jeg hadde skjøvet han overbord. "Ja, det var riktig", sa han, "og nå kan du gå ned å ta dig litt mat om du finner noget der nede".

Vi kom oss rundt Lyngstua, og innover Lyngenfjorden til Lyngseidet, og da var det bedre. Skipperen, maskinisten og oss tre fangene, fortøide båten ved kaien, og gikk på kafe ved kaien, mens vaktene lå som døde i rorhuset og lugaren. Når vi kom ombord igjen, var det blitt litt liv i vaktene, men det var ikke meget. Da vaktene kom sig mer, kom vakten i rorhuset til mig og takket, for han hadde fulgt med såpass, men han hadde ikke makt til å berge sig selv, og heldigvis hadde han berget geværet også.

Dagen efter fylte vi båten med bjørkeved, og gikk til Tromsø igjen i adskillig bedre vær.

Da vi var i land på Lyngseidet, traff jeg en kjenning som arbeidet der, og han ba meg bli med ham, for dem smuglet folk over til Sverige, så i løpet av to døgn kunne jeg være over. Vi hadde hjemme i Tromsø og fangeleiren lovet kommandanten at vi ikke måtte prøve å rømme, for da ville våre medfanger få unngjelde for det, så jeg takket nei til tilbudet. (Vedkommede blev senere tatt til fange, og jeg traff ham i 1944 på Krøkebørsletta). Dette var siste turen vi var med båten, og blev satt inn på Sydspissen fangeleir igjen, hvor vi fortsatte med å arbeide på den nye fangeleiren på Krøkebørsletta. Vaktene som var med oss på båten, hadde fortalt til de andre vaktene om det som hadde hendt ombord på båten, og vi blev behandlet med stor respekt efter dette.

Russisk fange

Det var først i oktober 1942. Tidlig om morgenen ca. kl. 0700 kom det en tysk bil fra Balsfjorden til fangeleira. Det var to tyske vakter og en russisk fange med. Fangen var en ung russisk gutt på ca. 18 år, som hadde rømt fra en fangeleir i Ramfjorden. Han hadde på seg en sivil dresstrøye, og på beinan hadde han finnkomager og bellinger. Han hadde kommet seg til Vollan, og der hadde han tatt inn på en låve. Dette hadde eierne av låven sett og varslet tyskerne og fikk da brennevin og tobakk i belønning.

Dette blev fortalt mig av naboene senere. Tyskerne tok gutten med til fangeleiren på Sydspissen. Her blev han stilt opp mot veggen hvor sjefen for vaktene hadde sitt kontor. Han blev stående der fra om morgenen til kl. 1900, uten å få noget å spise. Han hadde en bylt som han holdt i mellom hendene. Den inneholdt antagelig hans personlige eiendeler og muligens en brødsjakk.

Jeg var den dagen beordret til å reparere diverse i fangeleiren, og gikk ofte forbi gutten. Jeg la merke til at vaktene ikke fulgte meg med blikket og så at ingen satt i vinduet på kontoret. Jeg prøvde å snakke med ham på tysk, og det forstod han, for han snakket vel like dårlig tysk som jeg. Jeg kunne ikke bli stående der, men fortsatte med mitt arbeid. Det jeg fikk ut av ham, var at han var 18 år, og bodde i nordrussland, han fortalte også hva hans foreldre hette, og sitt eget navn.

Jeg gikk da inn i brakken og fant et stykke papir og skrev så godt jeg kunne, og gjemte papiret i min barbereske. Jeg hadde også en tørr brødsjakk som jeg puttet i lommen min. Utpå dagen så jeg mulighet til å stikke den til han, og da så jeg det første smilet. Utover dagen kunne jeg se at han innimellom tygde forsiktig. Utpå kvelden kl. 1900 kom den lastebilen som vi blev kjørt med til Tromsdalen, hvor vi arbeidet med å bygge en ny fangeleir. Da gutten blev ført bort til bilen, gikk han rak i ryggen som en soldat. Jeg stod sammen med noen fangekamerater utenfor brakken, og så på, da gutten snudde seg og så på mig med et underlig blick. Det var et ømt, men rolig og smilende blick. For mig var det som han bad mig hilse hans foreldre, og takket mig for det jeg gjorde for ham. Dette blikket glemmer jeg aldri. Han var en stolt soldat som visste hva han gikk til.

Bilen kjørte han til området ved den nye fangeleiren i Tromsdalen. Nede i bakken mot elva blev det natten til 14. juli 1942 skutt ca. 32 jugoslaviske fanger, og begravet i massegravder. Hit blev russegutten fraktet, og han måtte grave opp sin grav selv, til han kom ned på likene av de jugoslaviske fangene som lå der. Da skjøt tyskerne ham. Det var den norske sjåføren som måtte kaste igjen graven. Dette fortalte han som øyenvitne meg om. Ca. 10 år etter blev endel av likene tatt opp, og i 1966 blev resten funnet under graving av kabelgrøfter. Jeg var med på denne oppgravingen, og da fant jeg restene av den russiske gutten. Jeg kjente igjen klærne hans, og jeg telte 5 kuler som var gått igjennom ryggen på trøien.

Lappen med navnet på gutten og foreldrene, som jeg skrev ned, mistet jeg. Det var ofte at tyskerne hadde rassia i brakkene i fangeleiren, og der hadde de selvfølgelig funnet lappen, for jeg fant den ikke da jeg flyttet fra Sydspissen til Krøkebørsletta i Tromsdalen.

Skitjobb

Det var en lørdags formiddag uti oktober med frost og kaldt vær, at vi var inne i brakkene og ventet på at noen lastebiler skulle komme å kjøre oss til Tromsø bad. Det var liksom badedag, og jeg som de andre gledet oss til dette. Det var jo jævlig kaldt å stå på disse lastebilene, særdeles når vi kom ut fra badet.

Da kom det beskjed fra marinefunkstellet at jeg måtte komme dit med en gang, for det var noen kloakkledning som var tett. Jeg ble geleidet opp dit av en gestapo, og høytidelig overlevert.

Det var meget skitarbeid, og jeg tenkte nu at det skulle bli å få bade etterpå. Når jeg var ferdig med denne skitjobben, så blev jeg geleidet tilbake av to marinesoldater. Det gikk jo bra med takten, for jeg plystret "Alte kameraden", opptil flere vers, for jeg gledet mig til dampbadet. Porten blev åpnet på tysk maner, med hilsen i stram givakt, men desverre var bilen med badegjestene kjørt.

Jeg spurte vekten som stod i fotsid pels og rød på nasen, om ikke jeg skulle få komme til badet. Han gikk opp trappen og banket på døren til kommandanten, og spurte. Kommandanten og to andre kom ut, og så på mig, som var både skitten og frossen, trøtt i kjeften var jeg av all plystringen også. Da lo dem, og pekte ut på sjøen som lå like nedenfor. "Der kan du bade", sa dem, og fremdeles stod å lo.

Jeg kastet etblikk ned i fjæra, og så at sjøen var nesten flo, og det var ikke mer enn ca. 15 m. fra gjerdet. og ned til sjøen, men det var is på steinene. "Ja vel, herr Kommandant, opp med porten", sa jeg, for det var en stor port mot fjæra. Jeg blev forbandet, og tenkte, at jeg skulle ta fliren ut av auan på dem.

Jeg gikk ned til porten og begynte å klæ av mig. Da så det ut som dem blev betenkt, men da kommanderte jeg opp med porten. En av offiserene gikk inn for å hente nøkkelen, og kom nølende ned på blankholka og gav vekten dem. Jeg var da avkledd, og kaldt var det jaggu, men hadde jeg sagt A, så måtte jeg si B, og ikke ville jeg at de skulle få den triumfen at jeg snudde på halvveien.

Jeg kom mig nedover de islagte steinene og utover et skjær. Jeg kastet et blikk opp på tilskuerne, og stupte ut i vannet. Jeg svømte lenge under vannet, og da jeg kom opp, så var alt noen på tur ned for å se etter mig. Jeg tok en rask svømmetur før jeg kom på land.

Det var vanskelig å komme seg opp over steinene, men jeg av slo hjelp fra den pelskledd vekten, bare på tross. Jeg kom mig opptil klærne mine, tok dem under armen og gikk inn i brakken, uten å snakke med dem som stod der, uten å le.

Kaldt var det, og det var lenge før "pillaren" kom frem så jeg kunne pisse., men jeg var stolt over at jeg kunne vise dem at jeg tok dem på ordet. Jeg hørte vaktene snakke sig imellom om dette, men jeg gjorde som jeg ikke hørte det. Jeg visste jo at jeg snart skulle slippe ut, i november- desember.

Greie karer?

Utpå høsten 1943, da jeg hadde ferie, var jeg sammens med Lars for å samle rein og slakte en del på Kvaløya. Vi ble overrasket av et veldig snevær, så vi måtte komme oss inn i en fjellhule som Sivert og mig tidligere hadde forbedret, og lagt inn ved i. Der blev vi liggende i tre døgn. Vi hadde ikke ski med, så det ble et slit å ta seg frem. Jeg la merke til at Lars hostet meget, og spurte om han følte sig syk, men Lars benektet dette.

En natt vi lå i en høylåve i Nordfjorden i Kattfjorden, fortalte han mig at han hadde truffet en grei kar på en kafe i byen, som under samtalen hadde sagt at han skulle rømme til Sverige, og han måtte ha med en kamerat, og om Lars kunne tenke seg å bli med, men dem måtte ha et gevær og proviant. Lars hadde sagt at det kunne han ordne.

Jeg var forbauset over at Lars kunne si noget sånt, for det var ikke likt han. Jeg sa at han ikke måtte møte denne mannen mer, og det lovet han. Jeg var sammen med Lars i 14 dager og reiste hjem da vi var kommet til kysten på andre siden av øya. Jeg fortalte Sivert det jeg hadde hørt, og han forsøkte å finne Lars, men da var Lars allerede arrestert. For Lars kom til byen noen dager etter mig, og da han gikk i land fra båten, stod gestapo der. Mannen viste seg å være en av tysterne i gestapo, og het Harald Pedersen og var ifra Lyngen. Han var visnok medlem av Rinnanbanden.

I fangeleir, rømt....

Lars blev satt i fangeleiren Krøkebørsletta, Tromsdalen. Derfra blev han og noen andre fanger sendt til Bardufoss fangeleir.

Der blev han bare en uke, for da rømte han og en annen fange fra Tromsø som hette Ivar Meyer Johansen. Tyskerne lette efter dem innover dalen mot Sverige, men dem hadde ikke tatt den veien, men nedover isen på Målselva, ut til Aursfjord i Malangen og derfra med robåt over til Kvaløya og opp til den hulen som vi brukte. Herfra gikk Ivar ned til sjøen og oppsøkte en kamerat av oss, og ba han gi mig beskjed om at dem trengte mat, klær og ski.

Dagen efter tok vår kamerat, som også hette Ivar, melkebåten til Tromsø og gav mig beskjed. Dette var noget for Sivert og mig. Jeg gav lager/proviantmester Sivert beskjed om hva vi trengte, og dermed var det i orden. Dagen efter tok Sivert og mig melkebåten til et annet sted, og gikk på ski over et fjell til hulen. Det var et hjertelig møte, og her planla vi hva vi skulle gjøre. En uke efter drog Sivert ut med ny forsyning, og efter å ha spist godt, sovet en efter forholdene god natt, la dem ut på en lang skitur mot nordøst, og om kvelden kom dem til en gamme i en dal som heter Jodalen, og her skulle rømlingene ligge inntil videre. Sivert kom tilbake noen dager efter.

Jeg snakket med Sivert om at jeg syntes Lars så dårlig ut, og at jeg trodde han var syk. Dette bekreftet Sivert, og fortalte at Lars var så sliten at dem måtte vente ofte på han. Vi drog så ofte vi kunne dit ut med proviant, men vi drog mest hver for oss, for ikke å vekke oppsikt.

I byen hadde vi stadig andre oppdrag samt arbeidet vårt, og vi begynte å nærme oss jul 1943, så lagermesteren var i full gang med å samle proviant og drikkevarer, det siste mest som byttmiddel.

Tuberkulose

I noen av juledagene julen 1943 var Sivert og mig i "juleselskap" hos Lars og Ivar inne på fjellet, og her var det riktig kos om vi kan kalle det for det. To av søstrene til Lars Kitti var kommet opp med reinkjøtt og melk. Sivert hadde ordnet med en "Radionette" for batteri, og det var god stemning. Lars var ikke blitt noget bedre, og vi snakket om å få han inn på sykehus, men det torte ikke Lars. Vi tok da blodprøver og spyttprøver av ham.

Når vi kom til byen så gikk jeg til dr. Strømsnens, som var en god bekjent av mig, og han skulle sende prøvene til dr. Frimann Klausen på sykehuset i Tromsø. En tid senere fikk jeg svar på prøvene, og det var tuberkulose. Dr. Klausen torde ikke å ta Lars inn på sykehuset, for han var ikke sikker på betjeningen og Lars var en velkjent person i Tromsø. Jeg fikk noen medisiner av legen, og Sivert og mig drog da utover til Lars og Ivar.

At Sivert og mig kunne dra så meget over Sandnessund til Kvaløya, kom av at Tromsø vannverk hadde sine vannmagasiner der oppe på fjellet, og disse måtte ha sitt tilsyn. Dette hadde ing. Finn Jacobsen ordnet med hos hovedkontoret hos tyskerne. Vi fikk da et "schein" hver, som vi viste når det var nødvendig, og det blev ofte, for tyskerne hadde vaktposter ned på Skognes, på nordvest-siden av Tromsøya. Det var en arbeidsbrakke der, som vannverket hadde satt opp mange år før. Denne brakken hadde tyskerne beslaglagt, og minelagt området ned til sjøen, men det var en smal sti ned til sjøen gjennom dette som vi benyttet.

Sivert var god til å snakke tysk, så han hadde lange samtaler med dem, og det hendte at vi ble invitert på kaffe. Han fortalte at vi hadde vanskeligheter med å holde vann til byen når vi hadde fått så mange "gjester", og tyskerne beklaget det, samt også at vi måtte arbeide så ofte der oppe på fjellet, og vi var selvfølgelig enige med dem.

Nu var det sist i januar 1944, solen var kommet tilbake og mørketiden var forbi. Det så ut til at Lars kviknet til, og blev i bedre humør, men vi måtte fortsatt søke efter muligheter til å få han på sykehus, hvor nå det skulle bli.

Jeg dro da til "Midtfylkets tuberkulosehjem" på Gibostad. Her kjente jeg legen og bestyrerinnen, for jeg hadde vært der og ordnet med vannanlegget i 1940.

Jeg blev godt mottatt der, og dem sa at jeg skulle bare komme med Lars, for dem hadde et godt værelse på loftet, som han skulle få helt alene, og ingen skulle få vite hvem han var. Jeg takket for det, og reiste tilbake med godt mot.

Da begynte vanskelighetene. Sivert og mig drog da ut til Kvaløya "på arbeid" og kom til gammen hvor Lars og Ivar lå, og fortalte hva vi skulle gjøre. Men dette var Lars imot, for på dette syke-hjemmet var en nabokone nattsøster, og lappefamilien hadde et dårlig forhold til denne familien. De mente hun var nazist. Dette var bare noget tøv, for jeg kjente denne nattsøsteren, og det var vel få som var så sikker og "god nordmann" som henne. Hun het fru Wikan.

Lars mor Margrethe Kitti ville heller ikke la Lars reise dit, så da måtte vi gi opp, men jeg sa at dem måtte tenke på dette, for det var eneste redningen hans.

Vinteren sneglet seg frem, og vi fortsatte med provianteringen og skaffet batteri til radioen.

Engang blev Sivert og mig stoppet av tyskerne, og Siverts ryggsekk, som var særdeles tung, blev undersøkt, og vi blev spurt hva batteriet var til. Sivert svarte at vi hadde en vannstandsmåler som var drevet med batteri, og dessuten brukte vi den som lekkasjelytter. Dette godtok tyskerne med glans, og dermed drog vi over Sandnessundet i robåten, mens Sivert vinket til vaktene, som vinket igjen.

Det var et ness lengre nord på øya som ikke var bevoktet. Det het "Sandnes", og det var lagt ut miner der, men vi fant snart ut hvor vi kunne gå, og dette nasset brukte vi når tyskerne ikke skulle se hvem som var med eller kom med oss. Da benyttet vi en gammel venn som bodde på Kvaløya som hette Håkon Wines, og han var villig både dag og natt. Det var nok bare å stille

seg på et avtalt sted, så kom han roende over. Senere blev han meget benyttet, for det blev efter hvert meget transport denne veien.

Vår kom og Lars blev dårligere. Vi kjøpte all den medisinen vi kunne, og da var det godt å ha reservekassen, som Sivert gjorde alt han kunne for å holde ved like.

16. mai 1944 fikk jeg dr. Strømsnes med mig, og vi to drog over til det nordre neset, og stilte oss opp på den avtalte plassen. Det var ikke lenge før vi så en båt legge ut fra Kvaløya, og der kom Håkon. Vi gikk på ski over fjellet i godt vær og flott kveldssol. Når vi kom til gammen, hadde Ivar stelt til ryper som han hadde tatt på snare, kokt dem i et blikkspann, og lavet en saus med einebær og noen andre ingredienser som var for hånden. Dette smakte godt, selv om rypene var litt seige så var sausen riktig god, ja, nesten profesjonell etter forholdene. Det smakte også godt da doktoren tok opp en flaske medisin-conjack.

Doktoren tok en grundig undersøkelse på Lars og Ivar. Både blod- og spyttprøver ble tatt av begge.

Vi drog tilbake utpå dagen etter, og kom oss, via Håkon, over til Tromsø, efter at legen hadde prøvd å overtale Lars til å reise til sykehjemmet, men forgjeves. Prøvene viste at Lars hadde "tubb" i begge lungene, og legen var ikke fornøyd med Ivars prøve heller.

Sivert og mig fortsatte å bruke "vannverksveien" til Kvaløya, for at tyskerne ikke skulle savne oss.

Det var ikke nogen bedring å se på Lars, men vi sa ingenting til Ivar, for han måtte ikke bli i dårlig humør, men vi ba han være forsiktig med omgangen av Lars. Vi prøvde enda en gang å overtale Lars til å dra, men det var nytteløst.

En dag utpå ettersommeren kom Lars mor Margrethe opp til mig på vannverkets kontor, og sa at Lars var blitt så dårlig at vi måtte komme å hente ham. Jeg sa at det var sent nu, for jeg hadde sendt beskjed til sykehjemmet på Gibostad, og nu var denne plassen opptatt, men vi skulle gjøre vårt beste.

Pass må man ha

Lars hadde jo ikke pass, så det måtte ordnes. En dag traff jeg en bekjent av mig i byen som jeg syntes var veldig lik Lars av utseende, og jeg tok sjansen på å overtale han til å være med inn på en passfotoforretning, hvor jeg hadde en bekjent. Jeg fikk fotoet, og jeg syntes at på bilde var han enda mer lik Lars. Jeg lovet jo mannen at det ikke skulle brukes til noget galt så han kom i klemme, og så var det i orden. Sivert var nu og ordnet med nogenlunde bra klær til Lars.

Jeg gikk til en politi jeg kjente og spurte om han kunne skaffe meg et blankt passkort. Dette grublet han på hva jeg ville gjøre med det, så jeg sa at jeg skulle bruke det til mig selv, for jeg hadde tenkt å rømme fra byen for jeg var røket uvenner med min kone. Jeg hadde ikke tenkt å dra til Sverige, men til Oslo og få mig jobb, og da ville jeg ikke bruke mitt eget pass, for da kunne dem finne mig. Dette trodde han, og noen dager efter fikk jeg kortet, mot at jeg ikke blandet han inn i dette.

Ja, nu hadde vi passkort og bilde, og Sivert hadde skaffet klær, det var bare igjen å skrive ut passet og få det stemplet. Jeg fikk en av teknikerne på vannverket, som hadde pen håndskrift, å skrive navnet "Frimann Engen, Bjørkstua, Tromsø". Jeg gikk da ned på politikammeret og snakket med en som jeg kjente svært godt, og han fikk jeg til å stemple de nødvendige stempel på, og så var det i orden. Ved en feil tok han et galt stempel først, som var for transporttillatelse, men tyskerne var jo så glade i stempler, så det var bare å stemple om.

Transport til sykehus

Nu var det å få en plass til Lars. Det var bare å gå tilbake til sykehuset og oppsøke Frimann Klausen, og legge frem problemet. Han ba mig komme igjen dagen etter. Ja, jeg var der dagen etter, og da hadde han en annen lege med sig som jeg ikke er sikker på hva het. Dem tok mig med til et rum i kjelleren som var temmelig tett, og forklarte at jeg måtte ta pasienten til Harstad og opp til St. Elisabeth sykehus, og der var en overlege som jeg ikke er sikker på nu, men jeg skulle få med et brev til han som ingen andre måtte få tak i, og ikke blande dem oppi. Det lovet jeg, takket og sa farvel.

Nu var det bare å få vite når det gikk båt, og få billett, det var ikke så enkelt. Jeg var på billettkontoret, men der var det nei!. Nu hadde jeg en bekjent på dette kontoret som het Harald Melbye. Han var en av de øverste på dette kontoret så her var det ikke vanskelig, for jeg fikk sykelugaren på båten og billett for en syk med følge, avgang kl. 2130 dagen etter.

Det blev hektisk for Sivert og mig. Vi blev enige om at han drog til Kvaløya og tok med seg klærne og skoene, og komme med Lars til den andre plassen og få Håkon til å ro sig over uten at nogen andre så Lars, og være på Tromsøya kl. 1900 om kvelden, for da skulle jeg være der med sykebil. Jeg hadde en kamerat som kjørte sykebilen, og han hadde jeg ordnet med.

Dagen etter kl. 1830 var jeg på avtalt plass, og da så jeg båten legge ut fra land. Vi gikk opp til snuplassen ved Sandnes, for det var ikke vei lenger en dit.

Kl. 1900 presis kom sykebilen, og vi fikk pasienten inn, han var meget utkjørt efter den lange turen. Sivert gikk av oppe på øya, for han skulle ikke være med til Harstad.

Da vi kom ned til båten og svingte ned på kaien, så jeg en person som stod å så på båten. Jeg kjente ham igjen som en av gestapoene som het Knaizer, og det var han som arresterte Lars. Jeg bad sjåføren om å fortsette og kjøre videre en runde og kom tilbake igjen etter en stund. Da var Knaizer borte. Vi kjørte da ned, og jeg gikk ombord for å få noen av mannskapet å hjelpe mig med kurven. Jeg snakket med 1. styrmannen som stod på dekk, men han sa at sykehuset visste at dem ikke sendte sine pasienter før en halv time før båten skulle gå, så jeg måtte ta pasienten medtilbake.

Mens jeg stod der fortvilet og spekulerte, så kom 2. styrmannen,

Arne Nilsen, og han var en barndomskamerat av mig. Jeg fortalte ham hva det gjaldt, og han hentet nøkkelen til sykelugaren, og gav nogen av mannskapet ordre om å ta pasienten ombord til sykelugaren. En stund senere kom 1. styrmannen til mig og spurte hvorfor jeg ikke hadde fortalt ham om dette, hvorpå jeg sa at jeg kjente ham ikke, så jeg visste ikke om jeg torte, og jeg beklaget, men han sa at det var jo riktig.

Turen med båten gikk forholdsvis bra, men det var en av pikene som arbeidet ombord som var plagsom. Hun ville absolutt vite hvem som var i sykelugaren, for den var låst hele tiden, og de kom ikke inn for å vaske. Jeg sa at pasienten var meget syk, og måtte ikke forstyrres. Hun gav seg ikke med det. Til slutt bad hun mig ned på lugaren sin på øl. Jeg tenkte at jeg kunne ikke være for avvisende, så jeg sa jo takk. Ølet smakte godt, og etterpå blev det kaffe. Så begynte hun å ta av koiene sin, og kle av sig, men da sa jeg at jeg kunne ikke være så lenge fra pasienten, for han skulle ha medisin. Jeg takket for mig, og det med kaffen og gikk opp på dekk. Pasienten var meget urolig, og han trodde jeg var stukket av, hvorpå jeg svarte: "ikke fra dig, nei".

Når vi kom til Harstad, var hele kaiområdet sperret, og tyske-offiserer stod ved landgangen med papirer, og stoppet hver passasjer og bad dem å vise legitimasjonsbevis. Efter hvert det ble vist så gikk dem igjennom listene som dem hadde, før passasjeren fikk gå i land.

Jeg snakket med Arne Nilsen om dette, han sa at dette hadde ikke vært før. Det jeg ikke visste, var at på telefonsentralen på Moen i Målselv var telegrafist Olaf Ellingsen tatt på fersk gjerning

under sending til England, men han hadde greidd å slå seg fri og rømt, og Magnus Nordmo hadde også kommet sig bort. Derfor alt oppstyret, men det visste vi vi ikke da, så jeg trodde det var mig dem var ute efter.

Jeg gav Nilsen brevet og sa hvor pasienten skulle, for jeg måtte prøve å se om det gikk bra. Det var litt underlig å stå der på landgangen å vente mens tyskeren fulgte navnene med pekefingeren på listen og holdt passet mitt med den andre hånden.

Heldigvis fikk jeg passene, og gikk opp og ringte etter sykebilen. Da Nilsen så at det gikk godt, så bad han mannskapet hente pasienten.

Det var et flott syn å se 2. styrmann Nilsen i spissen for mannskapet med sykekurven imellom sig, gå over landgangen uten at tyskerne forlangte legitimasjon hos pasienten, så da trodde jeg det var gjort, og ba sjåføren i sykebilen som var kommet, om å kjøre til St. Elisabeth.

Vi kom bare ca. 100 m. så var det en ny bom med vakt som stoppet alt. Det kom en vakt med lommelykt, stoppet bilen og bad om legitimasjon før han lukket opp bommen. Jeg hadde jo vist mine papirer, så jeg følte meg trygg, og etter at han hadde gransket både mig og passet, så bad han om å få pasientens pass. Jeg kastet et blikk på Lars, som var våt av svette og skalv av feber. Jeg tok opp passet som lå ved hodeputen i kurven, og rakte til vakta. Han så lenge på det. og lyste på Lars, og det gjentok sig mange ganger, så jeg tenkte, at nå ser han at det ikke er samme person. Men så spurte han om pasienten var meget syk, og hva som feilte han, og da kom det som jeg hadde ventet på, så jeg sa så høyt at han skulle høre det: "tuberkulose", og gjett om det var reaksjon. Han gav mig passet som om det var kokvarmt, igjen med bildøren, opp med bommen, og vi avgårde.

Forsiktig må man være

Det var ikke nok med det, for da vi kom til sykehuset og ringte på, kom det omsider en nonne ut og sa at det måtte være feil, for dem ventet ikke pasient i kveld, og dermed lukket hun døren meget bestemt. Jeg stod nu der og ventet en stund, så ringte jeg på igjen. Det tok en stund før jeg så et sint ansikt i døren, og nonnen sa: "de har da hørt at det er feil!" Jeg spurte da efter overlege n.n. og hun sa at han hadde vært på operasjon i hele dag og var ikke å treffe. Jeg spurte da om hun kunne levere dette brevet til ham nu med en gang. Hun så på mig, og lukket døren. Det var ikke lenge før døren blev åpnet, og fire søstre kom ut og tok pasienten, samtidig som de ba mig komme inn, og varslet sjåføren at han skulle føre turen på dem.

Jeg ble tatt med inn på kontoret til legen og hadde en prat med ham angående sikkerheten. Jeg sa som det var, at jeg kunne garantere 100% sikkerhet, og dermed fikk jeg kaffe og noen kaker. Jeg satt der og snakket med han til en søster kom og bad mig komme opp til pasienten, som nu var badet og stelt. Lars lå i sengen som en engel og var så fornøyd. Han spurte mig om jeg trengte penger, hvor jeg sa at de pengene han hadde, måtte han ha der. Han skulle bare visst at hele min kapital var kr. 2,00. Jeg bad farvel til Lars og de andre og gikk til byen. Det var nu sent på kvelden, og jeg hadde jo ikke penger, så jeg fant en stor trapp som jeg stod og satt under hele natten.

Hvordan komme tilbake?

Tidlig om morgenen gikk jeg opp på "Kaffistova" og spurte om jeg fikk kjøpe kaffe (erstatning) for to kroner, og det blev en kopp og en knusktørr kake, men dog.

Jeg drog da nedover til kaien, og la merke til at bommen var oppe og ingen vakter, hverken der eller på kaien. Jeg måtte se om jeg fikk haike til Tromsø, og var ombord i flere båter og spurte, men ingen av disse skulle nordover. Det kom da en fraktskute, og dem skulle til Finnsnes, og jeg kunne få følge med.

På Finnsnes blev jeg gående noen timer, men så kom et "sjølsøkk" av en frakteskute, og med denne holken kom jeg hjem til Tromsø utpå natten.

Russere på flukt

Da jeg kom på arbeide dagen efter, fortalte Sivert at en mann med navn Hoclin hadde vært og spurt etter mig. Jeg kjente jo han godt. Han var russer av fødsel, men under revolusjonen i 1917 rømte han hit, fikk arbeid og giftet sig. Han arbeidet som formann på kaiene. Jeg drog da hjem til ham oppe på øya, der han bodde i et lite hus.

Det var på kvelden, og han var nettopp kommet fra arbeid. Han fortalte at han hadde et gjeng russiske fanger som arbeidet i laget hans, og i neste uke skulle dem arbeide nattskift ute på en kai med lossing. Av disse fangene var det to som hadde bestemt sig for å rømme, men dem måtte ha nogen orientering og hjelp for å komme sig bort, og det var derfor han nu spurte mig om jeg ville påta mig dette. Jeg sa ja, men jeg skulle komme tilbake kvelden efter, for jeg måtte ha tid på mig å planlegge.

Jeg ordnet med et kart og kompass, og gikk igang med planleggingen. Jeg fikk vite når dette skulle foregå, og hvilken kai dem skulle arbeide på, samt klokkeslettet dem tenkte å stikke av. Jeg fikk vite at den ene av disse var sjøoffiser, så jeg tok mig en tur i området de skulle rømme fra og gjennom, og hadde et lommekompass med. Jeg tok ut retning og posisjoner så godt det lot seg gjøre, og noterte. Dette fortsatte jeg med, helt til området Sandnes på nordvestsiden av Tromsøya. Jeg førte dette inn på et kart over dette området så nøye som mulig.

På Sandnes skulle det ligge en båt klar til dem, og dette stedet blev merket av på kartet. Dette kartet fikk Hoclin av mig, med beskjed at om jeg ikke fant dem på deres vandring, så skulle dem ro over Sandnessundet til Finnvika, som også var merket av på kartet. Der skulle dem følge elven opp til vannet. Der måtte dem vente til jeg kom med mat, og føre dem videre til gammen.

Jeg startet tidlig til Kvaløya via "vannverkveien", og gikk til Håkon og bad han bringe en båt til Sandnes, og legge den innimellom småskogen. Det var jo dagen efter at det skulle skje.

Det var kraftig blåsing og regn, noe som var en fordel. Jeg skulle ta mig over Tromsøya og prøve å finne dem. Jeg var tidlig ute, men det var særdeles svart og mye blåsing denne natten. Jeg tenkte at Håkon hadde vel fått problem med å komme sig over sundet med båten.

Jeg gikk da igjennom skogen over øya, og da var klokken to på natten. Det var ikke så greit å gå, fordi jeg kunne jo treffe på en tysk patrulje som også var ute i nattlig ærend.

Da jeg kom ned til sjøen, var Håkon kommet med båten, han måtte jo ha en båt på slep for å komme sig tilbake igjen. Han la båten på avtalt plass, godt skjult imellom buskene. Jeg var helt gjennomvåt av regnet når jeg kom til stedet ca. kl. 0300, og da fant jeg spor i sanden, og båten var borte. Jeg skjønnte at russerne var på tur over sundet, det var bare om dem greide dette.

Det var ikke godt å se noget, men jeg regnet med at dem var vel så meget sjøvante at dem greide å holde båten på stormen. Det var ikke annet å gjøre enn å komme seg hjem, for folk hadde jo ikke lov av tyskerne å være ute etter kl. 0900 på kvelden.

Kl. 0700 møtte jeg på arbeid. Jeg måtte sende Sivert ut på et annet arbeid sammens med de andre rørleggerne, men han hadde ordnet to brød og noget smør som jeg fikk med når jeg drog til Kvaløya. "Her har du veimat, og hils", sa han. Jeg drog over, og var innom Håkon, og ba ham se etter båten i Finnvika.

Jeg gikk inn over fjellet. På en slette så jeg nogen bærplukkere, men jeg fortsatte opp til avtalt punkt, og her traff jeg nogen fra bebyggelsen i Lyfjorden som var på tur den veien jeg kom fra. Jeg spurte dem om dem så fremmede sauer på veien, for jeg var og leitet efter nogen sauer fra Kvaløysletta som var blitt borte, men dem sa at dem hadde ikke sett annet nede i dalen en deres egne. Dem ønsket mig lykke til med letingen, og fortsatte ned mot øst.

Jeg fortsatte oppover mot nord, og da så jeg et hode som trakk sig ned bak en stor stein. Jeg stoppet litt, så gikk jeg fremover, og der var dem begge to. Vi kom fort i kontakt, og især når

jeg tok brød opp av sekken medfølgende margarin. Ja, her satt vi da, og gjett om det blev fart på brødet, for det smakte sikkert godt. Det blev ikke brukt kniv, for det gikk for sent. Vi fortsatte nordover i noen timer så kom vi til gammen som var forlatt, og alt av utstyr som sovesaker og klær var brent, for eventuelt smitte fra Lars. Jeg gjorde opp litt varme så dem ikke skulle fryse, mens jeg fortsatte videre mot sjøen. Jeg visste hvor Ivar holdt til der nede. Det var helt mørkt, og vanskelig å gå, men jeg var jo godt kjent, så utpå natten var jeg der. Ivar blev meget forbauset når jeg banket på døren til den lille sjåen han holdt sig i. Jeg kvilte en stund, så drog vi til en hytte noen kilometer derifra. Vi dirket oss inn, uten å ødelegge noget, og tok med oss noen ulltepper, kopper, panner, julelys og fyrstikker. Ivar hadde tatt et stykke gammelt, tørket reinkjøtt som han hadde hengende i sjåen. Vi kom til gammen utpå morgen-kvisten. Det var godt å få pakke russerne inn i ullteppene, for dem hadde frosset om natten. Ivar la tørkakjøttet i vann efter han hadde hugget det opp. Mens russerne og jeg sov godt i ullteppene, kokte Ivar kjøttet. Han vekket oss utpå formiddagen til et herremåltid. Utpå eftermiddagen var jeg ute å så mig ann, og orienterte mig i tilfelde det skulle være ubudne gjester i nærheten. Skjønt området var et ensomt sted, men det var midt i bærtiden, så man kunne ikke være sikker. Jeg blev der om natten, og om morgenen diskuterte vi, tross språkvansker, om videre flukt til Sverige, eventuelt, kart og diverse. Jeg drog da til byen.

"Brevdue"

En dag kom Hoclin til mig, og spurte om jeg kunne komme mig inn på det området hvor det var en mengde russere som var i arbeide og levere et brev til en ved navn K.T. Lukanin. Jeg hadde vært i forbindelse med han tidligere, så jeg kjente han ut fra de andre.

Det var et stort brakkeområde som blev oppført. Her var det inngjerdet og vakter ved porten. Jeg hadde papir som kontrollør for vannverket og var rundt på alle disse anlegg. Sivert pleide å være med som handtlanger, og bar verktøiet, men denne gangen var han ikke med. I verktøivesken pleide det å være brød og smør gjemt under verktøiet, som han la igjen til fangene.

Jeg var som sagt alene denne gangen, og ved porten viste jeg papirene, som hadde fine tyske stempel på. Vaktene trodde vist jeg var en arbeidsformann for tyskerne, for dem gjorde honnør da jeg gikk inn porten. Jeg tok mig en runde inne på anlegget og så mig godt om. Spesielt var jeg interessert i grøften som russerne grov, og var nedi og målte dybden. Jeg så min mann, og han så mig og nikket mot den brakken hvor dem spiste og hvilte. Jeg nikket igjen, og var ferdig med målingen. Jeg fortsatte å gå inn i brakken, og passet på om det var noen av vaktene som var interessert i mig, men det så ikke sånt ut.

Nu var klokken så mange at russerne skulle ha mat og en hvil. Jeg smatt inn i demmes brakke som bare hadde en krok på yttersiden. Der inne var det ikke noget møblement, men i en krok var det en hel haug med tomme sekker. Jeg la meg i denne dungen, og tok noen sekker over mig og ventet. Efter hvert kom russerne bærende med sine blekkopper og fat. Når alle var inne, satte vaktene kroken på døra, og maten blev fortært med stor fart.

Så kom middagskvilen, og dem kom bort til sekkene for å ta hver sin, så når jeg blev funnet så sa dem ingenting, for dem var vel blitt orientert om det. Lukanin kom bort, og vi la oss på gulvet i bredd med de andre, så la dem en stor sekk over meg også. Vi snakket gebroket tysk sammen, og han visste om at det var to russere som var rømt. Jeg gav ham brevet, og jeg fikk et stort ark som var rullet sammen.

Ja, der lå vi inntil vi hørte at kroken på døra blev tatt av, og døra gikk opp. Det var stille inne på dørken, og noen snorket kunstig, og en vakt kom inn. Han stod og så over disse byltene som lå der på gulvet, og hadde han talt, så hadde han fått en fange for meget, men han var visst fornøyd, for han snudde og gikk ut igjen og satte på kroken. Efter en tid hørte vi at det kom noen for å hente dem, og alle stod opp og jeg la mig borte i hjørnet, og alle sekkene blev lagt oppå mig så jeg holdt på å miste pusten. Da alle var ute, stengte vaktens på døren, og det blev stille.

Jeg vandret rundt inne på gulvet og fant en stor spiker, og med denne greidde jeg å få opp kroken på døren. Papiret som jeg hadde fått av Lukanin, puttet jeg inne på barmen så det ikke vistes, så gikk jeg til porten. Vekten åpnet og gjorde honnør, og jeg svarte med å rette på mig og se på dem, for jeg hadde ikke lue på mig, og dessuten var jeg redd for papiret skulle sige ned, så høflighet kan ha mange dyder.

Da jeg var kommet mig ut av faresonen, tok jeg opp papiret, og det viste sig å være en nydelig akvarell av K.T. Lukanin, for han var tegne og malelærer på et kunstakademi et stykke utenfor Moskva. Akvarellen har jeg rammet inn, og den henger i stuen min, 50 år etter.

Tyvslakting

Vi fortsatte å gå ut med proviant til russerne, men vi gikk hver sin gang. Ivar var flyttet sammen med dem, og når Sivert var der, hadde Ivar og han greidd å kaste fast en rein oppe på fjellet, slaktet den og båret kjøttet til gammen, så dem hadde ikke nogen "udager" sånt sett.

Jeg var en gang der, og russerne og mig var på en runde, da vi kom over en stor flokk sauer i en ur. Jeg hadde kniv, og greidde å få tak i en sau som var så feit at den nesten ikke kunne springe. Etter slaktet, tok jeg av klaven, "merket", og gjemte dem, for senere å oppsøke eieren, for å gjøre opp med ham.

Det blev kjøttkoking igjen, og det smakte godt, men sauen var såfeit, og vi som ikke var forvent med fett nu i disse tider, blev litt rare i magen, så det gikk bare tvers igjennom oss, så det blev meget trafikk i gamdøra etterhvert. Da jeg var på hjemturen syntes jeg det luktet sau av mig, etterhvert som jeg blev svett. Det merket jeg også når jeg kom til byen, for jeg fikk alle de hundene jeg møtte efter mig på grunn av sauelukten.

"6.sans?"

Sivert og mig fortsatte å organisere, og drog ut til russerne. En formiddag jeg var alene på tur fra russerne til byen, gikk jeg den vanlige veien som vi pleide, og var på tur ut i et skar som heter "Bumannskaret". Jeg fikk plutselig følelsen av at det var noget galt. Jeg stoppet og så mig om, men det var ingenting å se. Det var som om nogen sa til mig at jeg skulle ta til venstre og opp på platået. Jeg gjorde det. Opp på platået la jeg mig ned og så mig omkring, men det var ingen der. Jeg krøp da mellom stenene til høyre, og ut mot skrenten, og der så jeg en liten peletong med tyskere som satt og spiste, mens offiserene stod med kikkerter og så nedover og oppover. En av dem så opp i "Bumannskaret" hvor jeg skulle ha kommet ut, og hadde jeg ikke fått den følelsen, eller skal jeg si varselet, så hadde jeg gått rett i kikkerten til dem. Jeg har mange ganger lurt på dette.

Jeg blev liggende ca. en time og passe på at ingen kom bakfra på mig, og fulgte med nede på bakken. Så pakket dem sammen og drog nedover mot byen. Jeg blev liggende litt til, for å være sikker på at det ikke var satt ut vakter. Jeg kom mig ned på platået, og der hadde dem spist av honningspakker som Sverige hadde sendt til norske skolebarn. Det var nogen pakker som det var litt honning i, og det smakte jo godt, for det var jo ikke hverdagskost.

Jeg forandret på ruten min og gikk en annen vei. Jeg snakket med Sivert om dette, og vi la da om veien, og måtte passe oss godt. Vi lurte på om tyskerne hadde fattet mistanke, eller det var noen som hadde tystet.

Noe stort i gjære?

Det som Hoclin hadde fortalt mig, var at den 24. oktober skulle det komme en ubåt og hente oss kl. 1200 om natten utenfor Vengsøya, på en liten øy som heter Jøssøya. Der bodde bare en familie. Sivert og mig hadde tidligere tyvlånt en robåt og rodd utover og sett på området, men det var langt å ro. Vi hadde derfor planlagt turen til Sverige, om det skulle komme kontraordre.

En dag kom Hoclin til mig og sa, at den turen ut til Jøssøya måtte vi bare glemme, for det han visste var at det var noget i gjære. Da bestemte Sivert og mig oss at vi skulle få fortgang på Sverigeturen. Jeg skulle dra utover og forberede dem der ute, og Sivert skulle "orge". Jeg så at der nord i Sandnessundet var folk som arbeidet med kraftledningene som gikk over sundet mellom to høye jernmaster. Jeg brukte da vannverksveien over sundet og ut til russerne. Jeg forklarte dem så godt jeg kunne om planene, og at Ivar skulle være med til Sverige.

Om morgenen kl. 0500 var jeg på vei til byen igjen. Når jeg kom opp på det høieste punktet, så jeg et stort slagskip, og noen andre båter ligge nede på Finnvika, og det var svær trafikk på sundet. Etter alt å bedømme, måtte det være "Tirpitz", så det var derfor Hoclin hadde fått beskjed. Jeg måtte oppholde mig på fjellet til kl. 1130, for da var det flo sjø, og "Tirpitz" kunne slepes igjennom sundet. Jeg kom mig ikke til byen før langt ut på ettermiddagen.

En uke etter, på en søndag, blev det flyalarm, og engelske flybombet "Tirpitz", men det var ingen treffere. Sivert og mig var enda en tur ute hos russerne sammen, og dette skulle bli min siste forbindelse med dem.

Angitt og arrestert - igjen

Min kone, en sønn på 7 år og mig bodde i en kjellerleilighet i Balsfjorgaten 36. Det var portforbud fra kl. 2100 til 0600, så jeg hadde ofte vanskeligheter når jeg kom sent til byen. Jeg hadde papir fra arbeidsgiveren når jeg var på arbeid, og det var jeg jo bestandig. Da jeg kom hjem, så lå det et brev fra min kone, hvor hun sa, at hun var hos sin tante nord i byen, og hvis hun blev sen så skulle hun overnatte der. Min sønn lå og sov, for det bodde en eldre kone i andre enden av kjellerleiligheten, og hun passet gutten.

Kl. 0200 om natten, jeg var kommet hjem for en stund siden, banket det på ytterdøren. Jeg visste jo at min kone hadde nøkkel selv, så hun kunne det ikke være. Jeg gikk ut og åpnet, og utenfor på trappen stod en tysker i regnværet, uten regnkappe, så jeg forstod at det ikke var nogen vakt. Han spurte på et meget godt norsk om det var jeg som het Torleif Markussen, og det kunne jeg ikke benekte. Han spurte om han kunne få komme innfor døren på grunn av regnværet. Ja, jeg lukket opp, og bad ham komme inn i gangen. Han spurte om det var andre i leiligheten, og jeg svarte som sant var, at det bodde en eldre dame ved siden av, og min sønn på 7 år lå inne på stuen og sov. Han bad da om vi kunne gå inn på kjøkkenet så vi kunne prate i fred. Litt betenkt bad jeg ham inn på kjøkkenet og plaserte ham på en krakk ved kjøkkenbenken.

Jeg satte mig på andre siden av benken. Da kom det: "Hvor har du vært i kveld"? Jeg skjønnte at han var orientert, og sa at jeg hadde vært på Kvaløya på arbeid. "Vel, kall det for arbeid, men jeg kommer som tysker, men som en venn." Jeg sa at jeg har ingen venner blandt tyskerne, men han svarte "Si ikke det", hvorpå han tok opp sin pistol, og la den foran mig. "Det er det eneste våpen jeg har", sa han og så på meg med troverdige øyne. Jeg tenkte at du spiller godt, men jeg rørte ikke pistolen, for hvis jeg tok i den så kunne han rope, og da kom det vel flere tyskere inn.

Da tok han opp av brystlommen to medaljer, og passet, og la det på benken foran mig og sa: "Denne skiten har man bare i lommen. Jeg kommer til dig for å be dig stikke av, for du blev angitt ikveld! Jeg var i et selskap her i nærheten sammen med noen andre offiserer. På slutten av selskapet begynte de andre offiserene å snakke om at det var noen som hadde sender her i nærheten, og tyskerne hadde lett etter to russere, hvorav den ene var offiser, men dem hadde ikke funnet noget så dem regnet med at det var nordmennene som hadde tatt sig av russerne.

Da var det vertinnen blandet seg inn med at hun kunne tenke sig hvem det var, og gav dem navn og adresse på dig". Når selskapet var ferdig og alle hadde gått, så gikk denne offiseren etter adressen, og nu var han her. I passet hans så jeg at han var feltpoliti, og var nettopp kommet fra Finland. Jeg sa at dette ikke var riktig, og om han ville si mig hvem den kvinnen var, og da sa han til min forbauselse at jeg skulle bare ta på mig så skulle vi gå bort til henne, for det var ikke langt herifra.

Vi gikk nordover Strandveien ca. 4-500 m., og da blev jeg klar over hvem det var. I bakgården banket han på en dør, og vi hørte det kom noen nedover trappen, og spurte hvem det var. Han sa fornavnet sitt, men det husker jeg ikke. Hun lukket opp døren og det så ut som hun var glad for besøket, men da hun så mig, blev det en annen tone, for hun sprang opp trappen og prøvde å låse døren, men tyskeren fikk en fot imellom døren, og jeg kom like etter. Hun ropte: "Markussen- Markussen, jeg har ikke sagt noget". Tyskeren bad mig stikke av, for jeg måtte regne med at jeg blev arrestert i morgen.

Denne damen var en bekjent av min kone, og var ofte på besøk hjemme hos oss, og hadde nok lagt merke til hvor meget jeg var borte på Kvaløya på arbeid. Min kone hadde aldri snakket med henne om dette, for hun visste heller ikke noget, men hva hun tenkte og hadde lagt merke til, det visste jeg ikke.

Jeg drog hjem, og plukket noget ammunisjon og annet som jeg hadde gjemt ute i kjelleren, og gikk bort til tuberkulosehjemmet som var noen 100 m. syd for der vi bodde, og banket på ruten til en venn av mig, som var pasient og altnuligmann. Han bodde i et rum alene i første etg. Jeg gav ham dette, og fortalt kort hva som var hendt.

Så drog jeg hjem igjen. Mens jeg pakket noen saker for turen, tenkte jeg på at om jeg stakk av ville dem undersøke på arbeids-plassen og arrestere noen der, og kanskje komme over noget, som for eksempel at jeg og Sivert ikke hadde vært på Kvaløya så ofte som vi hadde vært der, og dermed sette andre i vanskeligheter. Jeg bestemte meg for å ta en sjanse å bli, men varsle Sivert så han var orientert.

Kl. 0630 om morgenen kom min kone hjem, hun hadde gått derfra kl.0600, og hun blev jo veldig forbauset, og ba meg stikke, hvis jeg hadde noget med dette å gjøre. Jeg gikk på arbeid og Sivert fikk beskjed. Vi rakk akkurat å få nyhetene fra London, og dem var god.

Forhør og tortur

Når jeg kom opp til brannstasjonen, så var gestapo der med sin sjef Zilinski. Det blev da en biltur på mig med privatsjåfør og fine flagg med hakekors på bilen. Jeg blev kjørt til "Bankgaten 13", hvor gestapo hadde sitt hovedkvarter, og her begynte forhørene, men jeg forstod at dem hadde ikke noget sikkert bevis, og alt var bare mistanke, så nu stod det bare opptil mig om jeg kunne holde mig.

Efter nogen timers forhør med sparking og meget slag, blev jeg satt ned i gestapokjelleren, og her var det ikke noget bedre. Jeg lå blødende på en brisk, men stort sett ved bevisshet. Jeg fikk etter nogen timer noen brødskeer og vannkaffe, og jeg takket høflig og sa det var godt, for jeg hadde glemt min matpakke, men jeg fant ut at enten var dem i dårlig humør, eller så forsto dem ikke spøk. Der ble jeg liggende til neste morgen med to store, nyslätte blåveis og vente på hva neste dag ville bringe. Jeg visste at Sivert kunne jeg stole på, om ikke andre forsnakket sig. Gestapo hadde tatt med sig den damen som hadde angitt mig, og de andre offiserene som var hos henne den kvelden, men det manglet en, og det var han som var hjemme hos mig den natten. Det var han dem skulle lete efter, men han blev ikke funnet, selv om dem var på alle forlegningene. Borte var han, og borte blev han.

Jeg fikk høre senere at min kone hade fått beskjed fra Zilinski på gestapo, om å møte på kontoret til forhør. Hun hadde vært i byen, og var på hjemtur og var kommet nedenfor sykehuset på Strandveien. Da dukket en tysker opp fra sykehusgjerdet, og spurte om det var fru Markussen, hvorpå hun sa ja. Han sa at det var synd at jeg ikke stakk av, og nå måtte hun prøve, og ta gutten med sig å stikke. Min kone svarte at det turte hun ikke, for det ville bare gå utover hennes mann. Det var samme tysker som hadde vært hos mig. Hvor han hadde vært mens de letet etter han, vet ingen. Han gikk etter å ha kontaktet min kone oppover bakken og forvant. Det var det siste vi så av ham.

Min kone gikk hjem og hentet vår sønn, samt klær til han og seg. Hun låste døren og sa adjø til den gamle damen som bodde ved siden av, og som hadde tatt seg av vår sønn. Hun gikk hjem til min mor med ham, og der blev han resten av krigen.

Hun gikk så ned til gestapo, og der blev hun først forhørt, så satt i Tromsø kretsfengsel. Her blev hun til påsken 1945, 5 1/2 mnd. Jeg satt fortsatt i gestapokjelleren, og var til stadighet i forhør. Det var en Tromsøgutt som var utskrevet som vaktmester og altnuligmann i Bankgata 13. Han var en god bekjent av mig, og en jeg kunne stole på. Hans Holm het han, og det hendte at han kom så nært cellen min at vi kunne veksle noen ord. Han sa at det var ikke foretatt noen rassia på min arbeidsplass. Jeg bad ham si til Sivert at han måtte ta sig av "butikken".

Forflyttet til Krøkebørsletta

Dagen efter fikk jeg vite at dem snart var på vei til Sverige. Så blev jeg flyttet til fangeleiren "Krøkebørsletta", som jeg var med å bygge som fange i 1942. Jeg blev satt i enecelle, for tyskerne sa jeg var farlig. Fangekameratene var greie, og når dem kom til, så puttet dem avisene inn under døren til meg.

Det var en søndags formiddag, været var fint og klart. Det gikk flyalarm, og jeg så i den lille glugga som vendte mot sydvest, at det kom mange fly ut fra Balsfjorden, høyt oppe. Tyskerne begynte å skyte fra alle hold. "Tirpitz" skjøt med store kanoner, hun lå for anker på sydsiden av "Håkøya", men flyene kom nærmere. Jeg kunne ikke se "Tirpitz" for den lå i le av Tromsøya, men jeg hørte bombenedslagene og så store vannsøyler og røyk komme opp. Det blev stilt med skytingen fra "Tirpitz", så jeg regnet med at den var truffet, for det var voldsomme røkmasser som steg til værs. Det var et flott syn, bare synd at jeg ikke hadde et panoramavindu, jeg tenkte å klage til vaktene på det.

Nogen dager senere så fandt jeg i dagsavisen en interessant annonse. "En liten spissbåt m/blå stripe var stjålet fra Mjelde syd på Kvaløya, og jeg tenkte at her har Sivert vært, og det viste seg at det var Sivert, Ivar og begge russerne. Sivert hadde lyst til å være med til Sverige, men han kunne ikke forlate "butikken" vår, så han ventet til han så dem ro innover "Malangen" som avtalt. Han drog da hjem til byen.

Farlig altnuligmann

Jeg fikk da komme ut av enecellen, men jeg fikk ikke være med utenfor leiren på arbeid. Jeg hadde derimot fått sydd tre røde striper på trøyeermet, så jeg så ut som en russisk general, og det betydde som sagt at jeg var farlig. Nu begynte jeg etterhvert som altnuligmann i leiren. Tyskerne kom med alt mulig som dem skulle ha gjort, blandt annet å klippe sig. En av vaktene kom med en radio hvor en av knottene ikke virket. Jeg plukket radioen sund og fant da ut hva som måtte gjøres, men jeg sa at det blev et langt arbeid, hvorpå tyskeren sa at det gjorde ingenting. Det verkstedet som jeg arbeidet i, var i en fjøsgang og det var bølgeblikk på taket. Dette var jo en god antenne, når det ikke regnet. Radioen var god, det var bare knottene som var litt i ulage, så jeg fikk inn London flere ganger på dagen.

Jeg holdt på med den radioen i minst 14 dager, og nyhetene var så gode at det var en fornøyelse, men hvor lenge var Adam i paradiset? En dag jeg og en annen fange stod å lyttet, så vi plutselig leirsjef "Denser" komme forbi vinduet på vei mot oss. Kameraten dukket ned mellom en del gamle spader og hakker, og jeg rykket ut kontakten og antennen og fikk tak i en lampe som jeg stod å studerte på når "Denser" kom inn. Han spurte om jeg fikk noget liv i den radioen, og jeg sa at det var visst en lampe som var gått. Han godtok det, for han var vel ikke så meget inne på dette.

Dagen efter blev jeg innkalt til kontoret til leirkommandanten, hvor det var en mann til som jeg mistenkte for å være etterretningsoffiser. På skrivebordet stod det en sender som efter sigende var fra en som ble tatt i Kjeldsundet. Dem spurte meg om jeg kunne se om denne var i orden. Jeg sa at dette var helt ukjent for meg så det kunne jeg ikke hjelpe dem med.

Jeg blev sendt tilbake til verkstedet, mens jeg tenkte på at var dem så naive at om jeg hadde kunnet det, hadde sagt noget, men jeg visste at jeg var beskyldt for å være i forbindelse med sendere. Dette stemte jo, men noget måtte man jo ha for sig sjøl.

Jeg gikk da opp og tok inn nyhetene fra London, men nu syntes jeg dem ble nærgående, så jeg gjorde radioen ferdig, satte i innmaten, pusset kassen fint, og varslet vakten at han kunne komme å hente den.

En Tsjekker og en gestapo-vennlig

Så begynte overraskelsene å komme. Det kom inn en mann i todt-uniform som fange, han var prober i klærne, og hadde korrekt oppførsel. Vi fikk vite av en vakt som var "våres", og som vi fikk meldinger fra når det var noget som vi måtte passe oss for, at denne mannen var tsjekker, og han kom fra Kirkenes hvor han var blitt tatt for å ha lyttet på London. Den "gode" vakten kunne ikke garantere for hvor "ekt" han var, så det var best å være forsiktig med ham. Han ble satt inn på vår kabin, og i koi'en over mig, som var ledig. Den praten som hadde vært på kabinen ble det stopp med.

Så kom det inn en annen mann som jeg ikke likte smilet på, og denne mannen hang efter mig til stadighet, og til slutt kom han og snakket til mig, og fortalte at han skulle hilse fra en politi som var en venn av mig. Mannen hadde vært på sykehuset, og i det rummet hvor fangene var innlagt, og her hadde tyskerne satt Tromsøpoliti til å passe på fangene. Da var det en av politiet som hadde spurt denne mannen om jeg var der borte i fangeleiren. Jeg sa til mannen at jeg visste ikke hvem denne politien var.

Dagen efter blev denne mannen hentet til forhør hos gestapo, men kom tilbake om ettermiddagen. Utpå kvelden kom han til mig i kabinen, og bad mig komme ut på gangen. Her viste han mig et bilde av politien som jeg hadde fått det blanke passkortet av.

Jeg så jo med en gang at det var fra et arkiv, og skjønte at det var fra gestapos kartotek. Jeg sa at jeg hadde sett ham, men kjente ham ikke. Jeg kjente sinnet begynte å koke i mig og tok han i nakken, sprang med han gjennom gangen mot ytterdøra, som ble slått opp av ham, og kastet ham utfor trappen. Jeg tenkte at nå fikk jeg bråk, men jeg hørte ingenting fra tyskerne.

Da mannen var gått, tenkte jeg at både han og gestapo måtte være naive som trodde at jeg ikke forstod dette. Nogen dager efter så slapp mannen ut av leiren, men han hadde sådd en mistanke om at noget var i gjære.

Vår nye kabinkamerat snakket ikke, men spiste bare maten sin og gikk til koi's. En dag holdt Denzer tale fra trappen foran brakken, og spurte om det var nogen som meldte sig frivillig til å ta ut hesten, en fjordingshoppe som var så vanskelig at fjøsfolket kom ikke inn til henne med mat engang. Tsjekkeren meldte sig pr. omgående, og vi frydet oss og tenkte at nu var vi ferdige med ham. Vi samlet oss borte ved stallen for å se på dette. Vi så tsjekkeren gå inn den første døren, og vi hørte hvordan hesten sparket i staldøren så flisene føk.

Tsjekkeren ventet til hesten blev trett, så tok han opp staldøren og smatt inn. Vi var spent på hva som nu skulle skje. Da ser vi at hesten litt motvillig kommer ryggende ut av stallen, og tsjekkeren holdt den i neseborene og bisselet. Han sprang ved siden av hesten en stund, så hoppet han elegant opp på hestens rygg og red den rundt på plassen til den var skumsvett. Han tok derefter og striglet og tørket svetten av, og hesten var så rolig og fin. Dette gjorde han i flere dager. Det var ikke fritt for at vi beundret han for dette.

Så var det at en sentralkjel, som var i den nordligste brakken, sprakk, og vi måtte stenge av sentralen og brakken. Fangene måtte fordeles på de andre brakkene, og jeg som rørlegger blev beordret å reparere dette. Jeg var ned å så på "Arna"-kjelen som var sammensatt av elementer. Jeg fant ut hvilket element som var sprukket, og ordnet til verktøy. Jeg var alene i brakken, og det var slitsomt, for kjelen var av støpjern, så alt var tungt.

Ut på natten hadde jeg fått ut det sprukne elementet, og fått sammen de gjenværende. Jeg holdt på å fylle opp anlegget, da jeg merket at døren ned til fyrkjelleren gikk langsomt opp, og så at tsjekkeren kom inn. Han så sig forsiktig tilbake, og gikk ned de tre trinnene til kjelleren. Jeg tenkte at hva gjør han her, for han skulle jo være innelåst i brakken med de andre. Han så på arbeidet og sa "god" og spurte hva som var sundt. Jeg viste han det som var, men vi snakket ikke noe mer, og han forstod vel at jeg ikke var interessert, og gikk. Men da han var midt i

trappen, snudde han sig til mig og sa på tysk: "Vær forsiktig med hva du sier, og hvem du snakker med". Han lukket opp døren og så sig for, dermed forsvant han.

Jeg stod der og tenkte, hadde han lagt merke til den mannen som hadde plaget mig med bilde av politimannen, eller var det noget annet som han visste om, og ikke jeg?

Når anlegget var fullt, og luften tappet ut, startet jeg fyren, og når dette var i orden, gikk jeg ut til vakten og bad om å bli låst inn i kabinen, og vasket mig. Jeg så opp i koi'en til tsjekkeren, og der lå han, men han sov ikke, for han lukket opp øynene og smilte akkurat som han sa: "Husk det jeg sa til dig", så lukket han øynene. Dagen efter så jeg på ham med andre øyne.

Dampskipspiken

Tiden gikk, og det blev jul som ikke var verst, med bra mat og ingen eksersis. Da en av fangene, som arbeidet i byen på gestapos forlegning med potetskrelling og diverse kom til leiren etter endt arbeidsdag, kom han inn til mig og sa at han skulle hilse fra en jente, og sa navnet på henne, men jeg kjentes ikke ved det navnet, så jeg ba han spørre henne hvor vi hadde truffet hverandre. Dagen etter når han kom tilbake fra arbeid så kunne han fortelle, at det var hun som var dampskipspike på lokalbåten den høsten, da jeg var passasjer med pasienten Lars til Harstad.

Jeg spurte fangen om hun arbeidet på kontoret, men han sa at hun var på kjøkkenet. Dette beroliget mig endel, men hvis hun pratet til noen av offiserene om mig og sa at jeg var på båten med en mystisk pasient, så kunne det gå galt. Jeg bad fangen hilse henne å si at jeg fremdeles satte stor pris på henne. Det gikk frem og tilbake med hilsningene inntil en dag hun kom inn i fangeleiren som fange, og ble satt inn i kabinen som damene satt, og var ved siden av vår kabin. Jeg blev i tvil, og fryktet det værste. Hun tok kontakt med mig gjennom veggen samme kveld. Jeg skrev et kjærlighetsbrev til henne og puttet det under taket og veggen, og sånn gikk brevene frem og tilbake, og hetere og hetere blev dem. Jeg tenkte at jeg måtte gjøre det sånn, for kanskje hun ikke ville fortelle noget da. Nogen uker etter blev hun sluppet fri, og i de siste brevene blev vi enige om å møtes etter krigen. Jeg hørte ikke noget fra gestapo om turen til Harstad, og heller ikke fra kvinnen fra båten, "Min elskede". Det er nu gått 50 år siden, så jeg kan føle meg trygg.

Fange fra Sørøya

Utpå høsten 1944 kom det flere inn til fangeleiren som var tatt av tyskerne på Finnmarka. Det var en av dem som fortalte mig, jeg kan nu ikke huske hvor det var, men jeg minnes det var sagt Sørøya, men sikker er jeg ikke: Det var en hel del som var bortgjemt der oppe. Dem hadde ikke sett tyskerne på lange tider, så de følte sig forholdsvis trygge. Dem hadde gjemt båtene sine imellom steinene i fjæra, så de ikke kunne sees fra sjøsiden. Det var 7 stykker som skulle ut å fiske. Da dem kom ned til båtene sine, dukket endel tyskere opp. En av nordmennene var ikke så langt fremme på bakken at tyskerne så ham, og dermed kom han sig unna. Han gjemte sig oppe i en ur, men så det som foregikk. Tyskerne stilte de 6 Nordmennene opp og skjøt dem. Det var far og to sønner, og det var vel et slektskap mellom alle de 6.

Skitviktig

Jeg var jo en såkalt farlig fange, som hadde tre røde striper sydd på min fangeuniform. Jeg fikk aldri gå utfor piggrådgjerdet, så da fangene blev sendt oppfor leiren for å hugge bjørk for de tyske offiserene skulle ha og fyre i ovnen med, så de ikke frøs ihjel, blev jeg tilbake i leiren sammen med andre likesinnede, og skulle sage og hugge disse bjørkestammene.

Han som var sanitet var også fange. Han het Harr og var prest i Finnmark, men var fra Narvik. En dag var han i byen med vakt for å fornye sanitetsutstyret, og dermed blev jeg utnevnt som sanitet i hans fravær. Jeg hadde ikke fått begynt å sage ved før det kom en fange løpende ned fra vedskogen, og ropte at en fange var blitt skutt av en av vaktene, og han bad om bære og sanitet. Jeg fant frem en bære, men da så vi de andre fangene kom bærende med mannen.

Jeg så at det var liv i han, men han var bevisstløs, og blødde sterkt fra et dypt streifskudd på høire side av hodet. Det var også flere beinsplinter som stod ut, og det var det første jeg tok ut med en pinsett. Derefter var det å få stoppet blodet. Jeg prøvde jo det jeg hadde lært om å stoppe blod for flere år tilbake, og det virket forbausende godt. Så var det å klippe bort alt håret på den siden.

Mens jeg holdt på med dette, lukket mannen opp øynene og sa: "Er jeg i livet, og hva var det som hendte"? Det hadde i lengre tid vært en magesyke i leira, og nåde den som ikke fikk løsnet buksen sin og satt sig ned, og det var det som hendte i vedskogen. Han la øksen ifra seg og satte sig ned ved siden av en stein, og dette så vaktene, men bare fordi fangen ikke kom til han og bad om tillatelse, så skjøt han fangen.

Jeg stelte fangen så godt jeg kunne, og forbandt ham. Det kom en tysk sykebil og hente pasienten, som da var avsvimet igjen. Det var det siste jeg så til ham, for han blev kjørt til et tysk lasarett.

Først et par år etter krigen traff jeg en mann som kjente pasienten, og han kunne fortelle at det var liv i mannen, men ingen arbeidsmann lenger. Skadene hadde gjort han ufør.

Efter krigens slutt, da jeg reiste rundt i Screener Service, på søk efter gestapo som hadde gjemt sig blandt menige soldater i vanlig uniform, kom jeg på denne vaktene som skjøt fangen, på Elvegårdsmoen ved Narvik, og jeg overleverte han til min sjef med et skriv om hva som hendte.

Denzer og snoken

Gestapoen Zilinski kom en dag til leiren, og jeg blev tatt med på kontoret til et nytt forhør, som varte lenge. Til slutt sa Zilinski, at han var klar over at jeg var skyldig, men han var nu ferdig med mig. Det skulle komme annen gestapo og overta, og han var meget værre å ha med å gjøre, og dessuten hadde han det skriftlig at jeg var skyldig. Han sa adjø og ønsket mig med et skjevt smil "lykke til".

Jeg fikk en gang i måneden et brev fra min kone som enda satt i kretsfengselet, og jeg skrev til henne, men brevene ble sensurert så vi måtte bare skrive at vi hadde det bra.

En dag holdt Denzer en tale fra trappen, og spurte om det var nogen som meldte sig frivillig til å være med en tysk patrulje opp til Finnmarken og leite efter nordmenn som hadde gjemt sig der efter evakueringen. Den som blev med skulle få god mat, og når dem kom tilbake, skulle dem være frie mennesker.

Det var to som meldte sig, en som vi viste var nazist, Helge Isaksen fra Målselv, og så tsjekkeren. Det gikk et sjokk gjennom massen som stod å hørte på, hvorpå fangene sa, nu var det klart, at tsjekkeren var en spion som var plassert inn i leiren, men jeg tenkte mitt. Da dem kom fra Finnmarken var tsjekkeren ikke med, for dem hadde mistet han på Finnmarksvidda, og da var det min tur til å få en god latter.

Helge Isaksen, som kom tilbake fra Finnmarken efter en "stor" bragd for tyskerne, kom inn i fangeleiren i full "NS"-uniform, sammen med kommandant Denzer. Det blev kommandert oppstilling, og Denzer holdt en tale for den gode nordmannen som stod ved siden av ham. Jeg som stod forrest i geleddet, blev spurt av Denzer: "Markos, kjenner du denne mannen"? "Nei", svarte jeg. "Kjenner du ham ikke"? "Nei" svarte jeg. "Å, du vil ikke kjenne han". "Nei", sa seg og dermed var det slutt. Denzer og Helge Isaksen marsjerte ut av leiren som to spanske haner, ett-to, ett-to.

Den natten var det fest i offisersmessen for den tapre nordmannen. Det blev appell og oppstilling om morgenen, og Denzer og to vakter kom opp og gikk direkte inn i den brakken som jeg bodde i. Dem gikk igjennom gangen og inn i kabinen hvor jeg bodde. Det varte ikke lenge før dem kom ut, og da gikk de to vaktene direkte mot mig. Med en på hver side blev jeg ført til enecelle og låst inn.

Det viste sig senere at fordi jeg hadde nektet å kjenne den "tapre" nordmannen Helge Isaksen, så hadde han som hevn fortalt at jeg hadde skåret et hull i veggen mellom vår kabin og inn til damene som bodde ved siden av, og hengt en brødfjøl over hullet. Det var dette som Denzer gikk inn for å kontrollere. Han tok bort brødfjølen, og dermed så han inn til damene.

Jo, det hang en brødfjøl, og det var også et hull i veggen, men det var ikke jeg som hadde skåret det ut. Det var nemlig en finnlender som hadde denne koi'en før mig, hans forlovede satt inne i damecellen. Dette visste Isaksen godt, men for å få en hevn over mig, så hadde han under festen servert denne versjonen, at det var jeg som hadde gjort det.

Ja, her satt jeg nu i enecellen i fire døgn, men det var jo en viss fordel med det, ikke å stille på geledd morgen, middag og kveld. Ikke arbeidet jeg, og når jeg fikk mat, kunne jeg legge mig ned å hvile. Men det var forresten godt med det hullet i veggen, for her kunne vi prate og få høre nytt fra byen av de som kom inn, og tilsvarende andre veien.

Nogen dager efter så blev den brakken som jeg bodde i, tømt for fanger, og vi blev flyttet til en annen og stuert inn sammens med andre som bodde der. Det blev jævlig trangt, og ingen fanger fikk gå ut. Vi lurte på hva som skulle skje. Utpå kvelden kom tyskerne inn med to fanger og førte dem til den ledige brakken, Jeg så i et lite vindu, og syntes jeg drog kjensel på dem. Den

ene var efter min mening den politimannen som jeg hadde fått det blanke passkortet av, som jeg brukte til Lars Kitt.

Dette var en ny overraskelse, men jeg var klar over at det var den "snoken" som jeg kastet ut av brakken for en tid siden som stod bak arrestasjonen. Det eneste jeg nu måtte gjøre, var å komme i kontakt med disse fangene. Jeg måtte få vite hva dem hadde sagt til gestapo.

Jeg gikk på verkstedet, og laget mig noen dirker av forskjellige typer, og prøvde dem på døren i brakken hvor vi nu bodde. Jo, det gikk fint. Jeg plaserte noen fange-kamerater på strategiske punkter for å følge med vaktene.

Det hendte at på rolige dager så var det ikke vakter i vaktårnene, unntatt om natten. Dette var en rolig dag, så jeg tok sjansen når vaktene var langt borte på plassen, og smatt opp trappen. Heldigvis var ikke gangdøren låst så det var snart å komme sig inn. Jeg gikk inn og fant rummet hvor min mann satt. Døren ved siden av var også låst, så her dirket jeg meg inn.

Her fikk jeg i ro og mak vite hva som var hendt. Det var denne mannen "snoken" som kom til hybelen der dem bodde. Forfrossen og sulten, sent en kveld kom han inn og spurte dem om han kunne få ligge der noen netter, for han var sluppet ut fra fangeleiren for noen dager siden. Han hadde ligget nede på kaien, men frøs så, at nu måtte han søke efter kamerater som kunne ta sig av ham, og derfor kom han hit. Ja, dem syntes synd på han, og lot han få vaske sig, og han fikk varme klær og mat. Utpå kvelden trakk han frem en flaske god konjakk som han hadde fått av en god venn.

Det blev da drukket en hel del utover natten, og så fortalte "snoken" at han hadde god forbindelse med fangeleiren, og kunne få et brev både inn og ut, om de ville skrive til nogen der om saker og ting. Utpå natta, da flasken var tom, skrev politi mannen et brev til mig, der han sa at jeg ikke måtte røpe noget av det vi hadde sammen. Om morgenen var "snoken" borte.

Dem hørte ingenting på ca. en måned, da gestapo kom og hente dem. Jeg fikk vite hva dem hadde fortalt gestapo, og ba dem holde fast på denne forklaringen. Jeg dirket mig ut av cellen, og gikk bort til ytterdøren. Jeg så en vakt som hadde passert vår brakke, og smatt ut. Jeg så en av kameratene mine peke mot nord, så syd og inn i vår nuværende brakke. Dette gikk bra, og nu hadde jeg noget å tenke på. Jeg måtte tilbake til verkstedet, for å vise mig i tilfelle vaktene skulle komme inn og savne mig, for det var jo forskjell på vaktene hvor nøye de var.

Om natten lå jeg og tenkte på dette, og prøvde å lage mig en forklaring som stemte overens med demmes, og særdeles plassen hvor jeg hadde truffet politimannen og spurt om passet, og hvor vi var da jeg fikk det.

Om kvelden gikk jeg til barakken som lå lenger borte. I en kabin bodde lagdommer Valen, og Einar Arnesen, som begge var gode venner av mig, og la frem problemet for dem. Jeg fortalt hva de andre hadde fortalt gestapo, og hva jeg hadde tenkt og si. Ja, dem godtok dette, og det skulle gå bra. Jeg sa også at det var mannen "snoken" som hadde gjort dette, og jeg hadde jo kastet han ut av brakken. Valen sa at det visste dem, for en av vaktene hadde sett det, men dem hadde også lurt på denne fangen som gikk ut og inn i leiren, og når han reiste sig opp og gikk så var det ikke så farlig. Den vakten var en av de gode.

Den 12. mars hadde jeg gebursdag, og den 13. mars om morgenen, når vi stod oppstilt på plassen, blev jeg ropt opp og skulle til forhør. Jeg gikk inn i brakken og stelte mig litt, og da kom presten Harr som også var fangesanitet. Han gav mig tre tabletter som var for smerter, i tilfelle.

Så blev jeg fraktet til gestapo, men ikke til Bankgata 13, men oppe på øya hadde dem også kontorer, og jeg tenkte på det brevet som Zilinski hadde nevnt for mig i det siste forhøret, men nu visste jeg jo hva som stod i det.

Jeg blev sendt opp i et eget rum, og døren blev låst. Der måtte jeg sitte ved en ovn som ikke var kald akkurat. Da kom det nogen og låste opp døren, og en offiser med gestapouniform kom inn, og han var ikke av de blideste jeg har sett. Han så på mig lenge, så gikk han bort til

skrivebordet og spurte etter tolken "Knaizer", og han kjente jeg som den mannen som hadde arrestert Lars Kitti, og som stod nede på kaien og så på båten, da jeg kom med Lars i sykebil. Han var en slu djevel, men etter som jeg forsto så var han ute i oppdrag, så offiseren bad om å få en annen. Etter en stund og mye svetteing tett opp til ovnen kom den nye tolken.

Jeg blev forbauset og tolken likeså, for det var min tidligere venn Per Wilsgård som jeg året før hadde snakket med. (Tidligere omtalt). Han gikk og satte sig på motsatt side av bordet. Han sa til offiseren at han ikke var orientert om saken, hvorpå han fikk overlevert brevet for å lese. Offiseren spurte Per om jeg snakket tysk, men det svarte han nei til.

Da ringte telefonen. Offiseren tok den og hørtes meget sint ut, og sa at han ikke kunne komme for han hadde et forhør her, men det var visst en overordnet som ringte, for han bakket sig ned og sa "Jawohl" og la på. Han sa til Per at han måtte passe på mig, og spurte om han hadde pistolen, og svaret var ja. Offiseren gikk ut og låste døren, og etter en stund kom Per til mig med brevet og bad mig lese det fort, og det gjorde jeg, og der var forklaringen til den ene politimannen jeg hadde noget med. Dette stemte jo fabelaktig. "Du må bare tilstå", sa Per til mig når han satte sig og la brevet på bordet.

En stund efter kom offiseren inn, og forhøret begynte. Offiseren blev plutselig stram i masken og kom med spørsmålene, hvorpå jeg nektet. Jeg tenkte det var best å nekte til å begynne med, så han ikke fikk mistanke om at jeg var orientert. Offiseren spratt oppav stolen og slo i bordet, og han var blitt svært svart i øynene. Jeg lurte i dette øyeblikket på hvilken rase han egentlig tilhørte, for germaner kunne han jo ikke være så stygg som han så ut.

Offiseren kom mot mig som en hane som skulle i kamp. Jeg kastet et blick på tolken Per, og han så på mig med redde øyne, som om han sa at jeg måtte tilstå. "Ja", sa jeg. "Jeg skal tilstå", og Per nesten ropte oversettelsen ut til offiseren, som stoppet i farten, og blev stående å stirre på mig, før han snudde og gikk tilbake og satte sig. Jeg følte nu at jeg hadde overtaket, og kom med min versjon av saken. Jeg vente til det var oversatt, og offiseren sa til tolken, at dette stemmer jo. "Ja", sa tolken, "Jeg vet at denne mannen er ærlig, og en gentleman". Jeg sa at jeg var lei for at politimannen kom i vanskelig-heter for min skyld. Jeg fortalte at dette passet blev aldri brukt, for jeg rev det sundt og brendte det før det blev skrevet noget på. Han ville vite hva jeg skulle med passet. Jeg sa at jeg hadde problemer med min kone, og tenkte å rømme herifra, men ikke ut av landet. Jeg hadde tenkt mig til Oslo og ta mig arbeid, men så tenkte jeg på at i tilfælde jeg skulle bli kontrollert der nede, og det ble oppdaget at passet var falskt, så kunne det gå ille. Offiseren var enig med meg i det, og dermed var mitt letteste forhør slutt. Jeg blev sendt tilbake til fangeleiren, og tenkte på at det var om denne offiseren som Zilinski sa at "han er verre enn mig", men dette var jo bare en fryd.

Noe griseri

I fangeleiren blev det mer arbeide, for det begynte å nærme sig påske, og gestapoene i byen skulle ha slaktet en av de grisene som vi hadde i fjøsen i fangeleiren. Kokken og mig ble tatt ut for å ta livet av den stakkars grisen. Hverken kokken eller mig hadde slaktet griser før, men vi kunne ikke nekte, så det bar til fjøsen med oss, kokken med en stor brødkniv, og jeg med en gammel øks. Leirsjef Denzer og nestkommanderende, som av profesjon var slakter, var også med.

Vi hadde på forhånd fyrt opp under en gryte med vann på gruen. Fjøsvakten fortalte at det var en gris i bingen som hadde nedfallsyke, og den tok vi peiling på. Det så ikke ut som denne hadde nogen nedfallsyke, for det var nesten umulig å få den ut, og vi skjøv både fremover og bakover, men plutselig så falt den om så vi kunne slepe den til det stedet hvor slaktingen skulle foregå.

Jeg trodde nestkommanderende skulle skyte grisen, men, neida, jeg skulle slå med øksen, det var ordren. Jeg slo, men da blev det liv i grisen. Den utstøtte et jævla hyl, og jeg slo igjen, men det samme gjentok sig, men til slutt gav den sig, og kokken blev beordret til å stikke brødkniven inn på et bestemt punkt i halsen.

Det gikk bra, og grisen vandret hinsides. Vi tok ut innmaten og skollet grisen, skrapte og ordnet den for levering. Denzer var gått, og nestkommanderende bad oss kappe av hodet på grisen på et bestemt sted som han viste.

Da det var gjort, så sa han at vi kunne gå utfor døren og vente til han ropte på oss. Vi gikk ut, det var mørkt, og våre medfanger var forlengst låst inn i brakkene. Jeg sa til kameraten, at jeg skulle ha visst hva han skulle gjøre alene der inne. Jeg kikket i nøkkelhullet og så at han tok opp et papir fra frakken sin, og skar av en skive av nakken på grisen, pakket den inn og la den i lommen. Så kom han ut og sa at vi måtte gjøre reint for det kom nogen og hentet grisen morgenen efter. Når vi var ferdige, skulle vi rope på vakten og han skulle låse oss inn i brakken.

Når han var vel unna, fant vi ut at hadde han tatt av nakken, så kunne vi også gjøre det, så vi skar av to store skiver, hadde grovsalt på dem, og la dem på glør inne i grua. Når vi anså dem som ferdig, så bar det til eting. Dem var litt seig, men dem gikk da ned, og godt var det.

Nogen dager senere kom min gode kamerat vakten, som for oss var den gode fe. Han fortalte at det var kommet en telefon fra kjøkkenet på gestapo. Det var kjøkkensjefen som ringte og traff nestkommanderende. Det var da en merkelig gris som var sendt bort til dem. Når dem satte hodet på plass der det hadde stått, så var ørene helt inne på skuldrene. Nu var kjøkkensjefen og nestkommanderende i leiren gode kamerater, så han i leiren sa at han hadde tatt sig en skive av nakken, hvorpå kjøkkensjefen lo og sa at den måtte være tykk. Når jeg nu kjøper svinekjøtt, så er det bare nakkekoteletter. Vi hørte ikke noget mer om dette, og min kamerat kokken og mig blev enige om at det var nedfallsyken som gjorde grisen så kort i nakken.

Leiren tømmes

Det var like før påske, og jeg stod og så på de fangene som slapp ut, så dem gå ut av leiren og hilste dem god tur. Jeg så da at leirsjefen Denzer kom bort til mig. Jeg rettet mig opp, og Denzer sa til mig: "Hvis du vil gå ved min høyre side, så slipper du også ut". Jeg blev litt forbannet, og sa at da ble jeg heller der i leiren. Jeg fikk senere høre at min kone slapp ut av kretsfengselet til påske. Jeg fikk også hilsen fra Sivert, om at "butikken gikk ikke så bra, for at det var ingen kunder igjen", og dermed forstod jeg at alle var vell over grensen.

Vi fikk nyheter til stadighet, for det var en konditor som var fange, Saxer Ebeltoft, han var tatt ut til å stelle for en av de øverste offiserene, og han bodde i en hytte et stykke fra fangeleiren. Når offiseren var gått på kontoret, låste Saxer døren, efter ordre, og tok inn London på radioen. Det var ikke ordre.

Det var i slutten av april, at vi fikk beskjed av hr. Denzer, at leiren skulle forlates, og vi måtte pakke det vi hadde. Dagen efter stod vi oppstilt på linjen med pakkenellikkene våre. Portene blev åpnet, og marsjen begynte.

Det var ikke så langt å gå, ca. 2 km, og ned på en kai, hvor det lå en stor lastebåt. Så var det å entre landgangen, oppstilling på dekk med opptelling. Det kom også en mengde russefanger ombord. Vi fikk veksle noen ord med vår "gode" fangevokter, og han sa at han hadde hørt at vi skulle til Trondheim eller Oslo.

Vi blev stuvet helt ned i bunnen på båten, og det blev trangt og vondt å ligge. Lukene blev skalket, og det blev mørkt som i et helvete. Utpå eftermiddagen blev det åpnet i det ene hjørnet av luken, og det blev heist ned mat i pøser, som bestod av en slags suppe med kål og poteter i. Utpå kvelden fikk vi gå opp i puljer på 10. Det var jo en ganske bra høide på leideren rett opp, så det var mange som hadde vanskeligheter. Oppe på dekket var det jo vakter over alt. Mens jeg stod ved rekken og pisset, så jeg mot land, men jeg kjente meg ikke igjen.

Det blev en lang og kaldt natt. Om morgenen fikk vi en skive brød og kaffiblenng. Utpå eftermiddagen kom middagen, og det var et lite gløtt av dagslys som slapp ned til oss. Det var rart å se på alle de ansiktene som forventningsfullt stirret opp på kjelene. Det var en slags suppe, kanskje det var kjøttsuppe, men kjøttet manglet.

Til kvelds var det lufting, og jeg mente vi var i Tjelsund. Jeg så at på et ness var det et norsk flagg på en stang, og enda ett lengre bort. Jeg blev så ivrig at jeg nesten holdt på å glemme å pisse. Jeg kom meg ned leideren, og det gikk fort. Jeg fortalte hva vi hadde sett, og humøret steg i været.

En stund utpå kvelden merket vi at maskinen blev slått av, og vi tenkte på hva dette skulle bety. Efter noen minutter blev maskinen satt igang, og vi merket at båten svingte babord. På morgenparten bakket maskinen opp, og vi hørte at båten la til en kai.

Vi blev tatt opp av rummet med eiendelene våre til oppstilling på dekket sammen med russerne. Jeg så at vi var inne i Rombaksfjorden. Her blev vi satt i land, og marsjerte opp langs en bratt sti i minst en time før vi kom til et platå oppi fjellet. Her stod det flere provisoriske brakker. Russerne blev plassert i egen avdeling. Vi hadde fått ca. et halvt brød og en liten boks hermetikk hver. Ja, det var jo en pen utsikt, men hva det skulle bli til, det visste vi ikke.

En hundrede meter høyere oppe i fjellet, gikk jernbanen som kom fra Sverige, og når dem passerte, så var dem pyntet med norske flagg, og tutet når dem passerte. Jeg så at det stod en liten hytte ved inngangen av neste tunnel. Jeg bad vaktene om å få gå dit og se om det var folk i dem, og spørre om dem hadde tobakk, og det fikk jeg. Det var bare det at jeg ikke røkte, men det visste jo ikke vakten.

Jeg klatret opp, og blev godt mottatt av banevokteren med familien. Jeg fikk kaffe, gode smørbrød og tobakk, svensk sådan. Nyhetene var god, og datoen var 7.mai, og det var like før tyskerne kapitulerte. Han sa at neste tog fra Sverige kom om en halv time, og han kunne gi beskjed om at det stoppet der så jeg kunne komme mig med til Narvik. Jeg takket nei, for jeg kunne ikke forlate de andre fangene, og jeg ville være sammen med dem til slutt, og det var ikke godt å si, kanskje tyskerne tok represalier hvis jeg stakk av.

Jeg fikk med mig tobakk, brød og smør så jeg hadde full bør ned igjen. Dette delte vi på alle, men det blev ikke så meget på hver, men dog.

Fri

To dager senere stoppet et tog, og noen kom ned og sa at vi måtte pakke sakene våre å bli med. Det var jo ikke så meget å pakke, så det gikk fort. Vi kom til Narvik, og her var det en masse folk som tok imot oss. Russerne blev tatt imot som oss, det var ingen forskjell. Leirkommandant Denzer prøvde å ta kommandoen, men det var ingen som brydde seg om han. Vi blev innkvartert på et stort hotell som ikke var blitt bombet, og her blev det både bad og mat. Jeg gikk en tur ut sent på kvelden, og traff en kamerat fra Tromsø, og vi gikk en tur i byen og så på alle ødeleggelsene etter krigen. På hjemturen så vi noen tyske lastebiler som stoppet foran en tomt etter bombingene, og soldatene bar ut pengesedler i store bunker og la dem i en storhaug i tomten. Det blev en hel pyramide. Tyskerne sa at vi skulle bare ta så meget vi kunne bære, men vi var så forbandet at vi ville ikke vise dem at vi var så griske, dessuten hadde vi hørt at de norske pengene var ingenting verd.

Det blev tent på og det var et stort bål, og jeg som ikke hadde et eneste øre. Jeg visste også at i mitt hjem, hadde nazistene tatt alt i huset hvor vi bodde, møbler og klær, for dem skulle ha leiligheten til noen nazister som skulle bo der, men gestapo hadde sagt nei, for dem hadde vel bruk for leiligheten selv.

Jeg gikk opp til hotellet igjen, og la meg i en god seng og sov godt. Dagen etter fikk vi klær som røde kors hadde skrappt sammen, de passet sånn passelig, men var bedre enn den gamle kjeldressen som jeg hadde gått i i åtte måneder.

Noen dager senere blev vi fra Tromsø sendt med en gammel buss som punkterte fem ganger før vi kom til Tromsø. Det var ikke rare hjemmet jeg kom til. Min kone hadde skrappt sammen noen møbler så det var da mulig å sitte og ligge, men klær var det ikke rart med, og jeg måtte låne penger hos min mor til mat. Så dukket Sivert opp med resten av reservelageret vårt, og da gikk det bedre.

Jakten på krigsforbrytere

Nogen dager senere fikk jeg brev fra "Sikkerhetsservice" (SecretService?) at jeg skulle møte på kontoret.

Jeg tok på meg det beste jeg hadde, og oppsøkte dette kontoret. Her fikk jeg beskjed om å gå til et annet kontor. Det var en såkalt svensksoldat som satt der, og han bad mig gå inn en annen dør, for der satt sjefen. Jeg pikket på døren, gikk inn, og der bak et stort skrivebord satt "tsjekkeren" fra fangeleiren. Jeg blev selvfølgelig forbauset. Han smilte mot meg og sa på ganske godt norsk: "Du hadde vel ikke ventet å treffe mig her"?

Nei, sa jeg, "men jeg fikk en mistanke den natten du kom ned i kjelleren, da jeg reparerte fyrkjelleren". Han bad mig sitte, og ringte til svensksoldaten, og bad han komme inn med kaffe. Konjakk og engelske sigaretter hadde han inne på kontoret. Jeg røykte jo ikke, men jeg puffet nu på en sigarett, men konjakken, den var god.

Han fortalte at han og broren var flyvere og hadde deltatt i kampene mot tyskerne. Hans bror blev skutt ned og drept, og når Tsjekkoslovakia måtte kapitulere, satte han flyet på bakken og kledte sig i sivil. Han søkte kontakt med hjemmefronten som han visste hadde kontakt med de allierte. Her fikk han beskjed om å melde sig inn i "Todt"-arbeidskommandoen hos tyskerne.

Han blev sendt til Norge sammen med en masse andre, og her var han og arbeidet på anlegg rundt omkring i Norge. Han skulle være obs på alt mulig, og melde fra til visse personer som han fikk beskjed om etterhvert. Han kom da til Kirkenes, og her blev han i lang tid. En dag blev han overrasket av en norsk pike som arbeidet hos tyskerne mens han var inne på et kontor om kvelden og "arbeidet". Han benyttet radioen til en tysk offiser og lyttet på London. Piken anmeldte han, og han blev sendt til Krøkebørsletta i Tromsø. Der måtte han spille som en god tysker.

Han fortalte hvorfor han hadde sendt bud på mig. Jeg skulle reise sammen med noen andre igjennom Sverige og hele Norge å besøke de leirene hvor tyskerne var internert, for å lete efter gestapo og andre krigsforbrytere som kunne ha gjemt sig der. Jeg blev utnevnt til fenrik, så jeg var steget i gradene, for jeg var bare korporal fra før. Jeg blev sendt til et annet kontor, hvor jeg fikk pass og papirer, fenriks lønn, ca 1000 kr. pr. mnd. og

alt fritt. En av dem som også blev med, var Hans Holm, som er nevnt tidligere i dette skrivet. Vi reiste til Oslo, derfra til Bergen og tilbake til Oslo igjen før vi reiste videre til Stockholm i Sverige.

Vi merket tydelig at svenskene ikke satte pris på vår misjon, vi fikk kun komme inn i en leir, og der var det kun vanlige soldater. Det blev sagt at de hadde folk som skulle ta sig av dette, og vi blev sendt nordover til leirene i Nordnorge. Jeg hadde mistanke om at de tyske offiserer blev holdt utenfor disse leirene, det blev sagt at de også bodde privat.

Jeg greidde å ta to gestapo som hadde gjemt sig i en leir i Nordnorge. Vi blev også bydd store pengesummer for å slippe disse igjennom kontrollen. Det var ofte at vi blev stoppet av tyske damer som hadde vært i militæret, og hadde sine venner blandt offiserene. Især når vi kom alene om kvelden når vi hadde vært nede i bygden. Dem stod inne i skogen og passet oss opp, med handveskene fulle av penger, og lister over de navnene dem var interessert i skulle slippe igjennom. Jeg tror ikke det var noen av våre folk som bet på det.

Engelskmenn

Engelskmennene var jævlige harde, og gav ordre om å brenne alt fra depoene. Det var store mengder sko som var ubrukt. Nytt makkoundertøi som lå i pakninger, også ubrukt, ja alt som kunne brennes. Hvis vi tok en pakke tyske sigaretter som det også blev brent en stor masse av, blev vi stilt for krigsrett. Offiserene tok fra tyskerne alt av verdi, som ringer klokker, medaljer og instrumenter. Dette la dem i hver sin koffert, og en soldat måtte bære det opp til deres egne rum i offisersbrakkene.

Dette pågikk i ca. 2 mnd. Det stod flere hundre privatbiler som tyskerne hadde tatt fra nordmennene under krigen, og disse beordret engelskmennene tyskerne å ødelegge med håndgranater. Det samme gjorde de med luftvernkanoner og andre kanoner som stod i massevis oppe på plassen, ja alt blev ødelagt.

Skulle vi som norske offiserer låne en bil, så måtte vi ha en tysk sjåfør, selv om vi hadde sertifikat.

En bygdefest

Det var en lørdag at noen andre norske og mig skulle på en bygdefest noen mil derifra. Vi henvendte oss til den engelske offiseren som vi hadde med å gjøre, og det var iorden, men vi måtte ha en tysk sjåfør som vi måtte ha med mat og sovepose til, og behandle han godt. Vi hadde jo fransk konjakk i massevis, for vi hadde jo fått kvoten for hele uken. Tyskeren var som tyskere flest, han gjorde honnør på tysk vis, og var fint pyntet med blankpussete sko. Vi kjørte noen mil, så blev vi enige om å ta oss kaffe og mat, og noget attåt. Vi fant en god plass nær en bekk, slo opp et telt, og rigget det fint til. Kaffen blev kokt, og brødiskivene kom frem, det samme gjorde konjakken, og den smakte godt. Vi hadde vært heldige med sjåføren, for han var glad i dram, og vi sørget for at glasset hans aldri var tomt. Det var ikke lenge før sjåføren begynte å snøvle, og ville legge sig. Vi hjalp han så godt vi kunne, og puttet han ned i en sovepose, med hodet opp så vi ikke skulle miste han, for dette var jo en bra tysker og dertil samarbeidsvillig. Vi satte en flaske konjakk og noen brødiskiver igjen til ham.

Det var jeg som skulle kjøre, for jeg hadde bare drukket en halvflaske konjakk. Vi kom da omsider frem til feststedet, og det var koselig, med gammeldans og sånt. Utpå morgensiden samlet vi oss, og skulle begynne på hjemturen. Det var fortsatt jeg som skulle kjøre, for jeg hadde ikke drukket mer enn den andre halvdelen av flasken. Veien var fin, og de bilene som var på veien, var også festdeltagere, og dem var mere full enn mig. Men så var problemet, hvor hadde vi lagt tyskeren?

Vi stoppet når vi kom til en bekk, men der var ingen telt med tysker i. Etter gjentatte leitinger langs bekkene på vår vei, fant vi ham, men han var ikke våknet enda. Han måtte ha vært våken for det var bare en halvflaske igjen. Vi rigget teltet ned, og tok med oss soveposen med tyskeren i og stablet det inn i bilen.

Da vi nærmet oss leiren, stoppet vi ved en elv og bar tyskeren ut, og badet han i elven uten klær. Det så ut som han var en god svømmer, men da han kom på land og bad om en snaps, sa vi nei på engelsk, for nu måtte han kjøre, og det gikk riktig bra. Da vi kom opp i leiren, stoppet han elegant foran vår kaserne, gikk ut og lukket opp døren for oss, og gjorde elegant honnør med et lurt smil, og vi takket han for pen kjøring, og det var det.

Nye fiender?

Efter krigen ble jeg innkalt til forhør hos norsk politi som kom opp fra Oslo. De var interessert i min kontakt med russerne, og ba mig fortelle om nordmenn med sovjetiske sympatier, tydeligvis på jakt etter mulige spioner. Forhørene var forsåvidt greie, men det var en underlig følelse i fredstid å bli forhørt om aktiviteter under krigen, som om en skulle ha vært spion. Disse forhørene varte til en stund ut på 60-tallet, men ble færre og færre, til sist opphørte de. Jeg hadde like etter fredslutningen fått invitasjon til Sovjet for å motta en utmerkelse for min hjelp til de russiske fangene jeg hjalp, men jeg var da på reise i oppdrag for Screener Service. Senere kom den kalde krigen, og ingen utmerkelse kom. Jeg har senere hatt kontakt med disse. Dette er nevnt i tidligere skriv. Fra norsk side har det aldri vært snakk eventuell utmerkelse eller deltakermedalje.